

ODSJEK POLITOLOGIJA

POPULARNA KULTURA BOSNE I HERCEGOVINE 80-ih GODINA PROŠLOG STOLJEĆA

-magistarski rad-

Kandidat

Emir Adžemović
1090/II-PiR

Mentor

prof.dr. Sarina Bakić

Sarajevo, juli 2022.

SADRŽAJ

- 1. Uvodna razmatranja**
- 2. Metodološki okvir rada**
- 3. Popularna kultura**
 - 3.1. Kritičke teorije masovne kulture*
 - 3.2. Studije kulture*
 - 3.3. Postmodernistički pristup*
 - 3.4. Književnost*
 - 3.5. Novine*
 - 3.6. Strip*
 - 3.7. Radio*
 - 3.8. Muzika*
 - 3.9. Film*
 - 3.10. Televizija*
- 4. Meka moć**
 - 4.1. Pojam moći*
 - 4.2. Tri lica moći*
 - 4.3. Pojam meke moći*
 - 4.4. Realizam i moć*
 - 4.5. Meka moć i njeni resursi*
 - 4.6. Sjedinjene Američke Države i meka moć*
 - 4.7. Meka moć i agenda*
 - 4.8. Diplomacija i meka moć*
- 5. Popularna kultura Bosne i Hercegovine 80-ih godina**
 - 5.1. Bosna prvak Evrope*
 - 5.2. Kup maršala Tita*
 - 5.3. Nedosanjani san*
 - 5.4. Sarajevski derbi*
 - 5.5. ZOI 84*
 - 5.6. Top lista nadrealista*
 - 5.7. Sarajevska „Audicija“*
 - 5.8. Mučičko stvaralaštvo*
- 6. Zaključna razmatranja**
- 7. Bibliografija**

Uvodna razmatranja

Tema "Popularna kultura Bosne i Hercegovine 80-ih godina prošlog stoljeća" stavlja fokus na analizu sadržaja dostupne literature koja pruža konkretno objašnjenje Popularne kulture, Meke moći i njihove uske povezanosti.

Također, literatura i članci sa interneta o sportskim uspjesima poput titule prvaka Evrope 1979. u košarci koju je osvojila KK "Bosna", zatim finale Kupa maršala Tita 1981.godine koje su u Beogradu odigrali FK "Velež" i FK "Željezničar". Glavni sportski događaj i kruna svega su naravno XIV. Zimske Olimpijske Igre održane u glavnom gradu Bosne i Hercegovine, Sarajevu. Godinu dana kasnije desio se najveći uspjeh klupskog fudbala u BiH gdje je Fudbalski Klub "Željezničar" odigrao polufinale tadašnjeg Kupa UEFA protiv mađarskog "Videotona". Bitno je spomenuti derbi "Želje" i "Sarajeva" iz razloga jer je ta utakmica važila za top tri duela u bivšoj državi, rame uz rame sa utakmicama "Crvene Zvezde" i "Partizana" iz Beograda, te "Dinama" iz Zagreba i "Hajduka" iz Splita. Muzičko stvaralaštvo tog desetljeća je riznica vrhunskih bendova i izvođača koju je objedinio Želimir Altarac Čičak u svojoj knjizi "Antikvarnica snova". Neizostavan postulat tog popularnog desetljeća su naravno "Top lista nadrealista" i poznata sarajevska "Audicija".

Predmet ovog istraživačkog rada jeste predstavljanje glavnih aspekata 80-ih godina prošlog stoljeća koji su permanentno svjedočili o snazi popularne kulture Bosne i Hercegovine tog doba. Sve to je u velikoj mjeri doprinijelo plasmanu BiH kao jednog od glavnih aktera meke moći bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Rad se u prvom dijelu referiše na knjigu "Popularna kultura" autora Ljubomira Maširevića gdje su detaljno objašnjeni počeci popularne kulture, zatim razne teorije i pristupi popularnoj kulturi. Značaj romana, knjiga, stripova, novina i časopisa te radija, filma, muzike i televizije je također jako dobro predočen. U drugom dijelu fokus se prebacuje na pojam "Meka moć" koji je svjetski poznat autor Džosef S. Naj objasnio u svojoj knjizi "Budućnost moći". Rezime prvog i drugog dijela predstavljaju jasnu sliku o povezanosti popularne kulture i meke moći.

Treći, ujedno i glavni do rada odnosi se na sportske događaje, uspjehe te dostignuća koja rezimiraju predan rad. Fokus je također stavljen na popularnu muzičku scenu, stvaralaštvo i poznati sarajevski humor.

Metodološki okvir rada

1. Problemsko pitanje: Da li je popularna kultura Bosne i Hercegovine 80-ih godina prošlog stoljeća bila najbolji primjer meke moći bivše SFRJ?

2. Predmet istraživanja su događaji i postignuća popularne kulture Bosne i Hercegovine u periodu od 1979. do 1989.godine. Predočeno je kako su gradili, ojačavali te predstavljali renome BiH tog poznatog desetljeća. Kroz sve te aspekte se ogledala meka moć bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koja je kroz svoje postojanje jako dobro kotirala na svjetskoj sceni.

3.Ciljevi istraživanja

3.1. *Naučni cilj:* Naučni cilj istraživanja je utvrditi ulogu popularne kulture Bosne i Hercegovine 80-ih godina 20.stoljeća i koliki je zapravo njen značaj za implementaciju meke moći bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

3.2 *Društveni cilj :* Društveni cilj ovog istraživačkog rada jeste prikazati koliko su bili veliki, važni i moćni svi aspekti popularne kulture tog prosperitetnog perioda naše zemlje Bosne i Hercegovine.

4. Sistem hipoteza

4.1 *Generalna hipoteza:* Popularna kultura Bosne i Hercegovine 80-ih godina prošlog stoljeća jeste bila najbolji primjer meke moći bivše SFRJ.

4.2. *Popratna hipoteza:* Meka moć svake države se ogleda u njenoj popularnoj kulturi.

5. Način istraživanja

Način istraživanja koji je korišten u istraživačkom radu na temu "Popularna kultura Bosne i Hercegovine 80-ih godina prošlog stoljeća" jeste analiza sadržaja dostupne literature od relevantnih autora. Glavni fokus je postavljen na knjige i članke o dostignućima popularne kulture Bosne i Hercegovine u rasponu od 1979. do 1989. godine.

I POPULARNA KULTURA

Prvo poglavlje započinje objašnjenjem pojma popularne kulture. Slijedi osvrt na tri glavne teorije o popularnoj kulturi. To su kritičke teorije masovne kulture, zatim studije kulture, te postmodernistički pristup kulturi. Glavni postulati koji su dali enorman doprinos u razvoju popularne kulture su naravno književnost i štampani mediji poput novina, časopisa i stripova. Nakon književnosti, neizbjegni faktori su radio i televizija. Sedma umjetnost, odnosno film, razvoj holivudske industrije i pojava video igara su tako važni aspekti koji su prisutni i dan danas sve većom ekspanzijom tehnologije. Odgovorni "krivac" za veoma brz razvoj svega navedenog su konzumenti ili publike. Koncizno je pojašnjena moć aktivne publike.(Maširević, 2020: 17).

Termin popularna kultura predstavlja prvenstveno kulturu koja je nastala u Sjedinjenim Američkim Državama. Pokretači su bili mladi građani koji su kroz proteste protiv rata i hipi pokret doprinijeli promjenama u društvu nakon Drugog svjetskog rata. Većina djela koje je proizvela popularna kultura su predstavljala glavna sredstva u borbi protiv političkog ugnjetavanja. Popularna kultura je imala tendenciju za aktivno prihvatanje medijskog sadržaja upravo zbog aktivne publike i njihove sposobnosti da kritički procijene određeni medijski sadržaj, koji nije uvijek bio nužno plasiran od strane poznatih medija. Bitno je spomenuti termin medijske kulture koji je obimniji od popularne kulture iz razloga što popularna kultura potpuno zavisi od medija. Popularna kultura čini jedan dio medijske kulture, ali medijska kultura obuhvata sadržaje koji nisu postulati popularne kulture. Precizan primjer za ovo je Maširević naveo kroz vijesti na televiziji koje spadaju pod ideološki sadržaj, a taj sadržaj kreiraju stručnjaci medijske kulture. Također objašnjava kako televizijski i radio sistem, odnosno vijesti, nisu predmet popularne kulture. Autor Ljubomir Maširević je popularnu kulturu ukratko pojasnio kao muzički spot na malim ekranim, hitove koji se slušaju preko radio prijemnika, te knjige, časopise i stripove. Ubrzanim razvojem tehnologije i medija došlo je do neizbjegnog miješanja medijske i popularne kulture. Medijska i popularna kultura se ponekad izjednačavaju odnosno smatraju sličnim, a tome su doprinijele poznate televizijske serije i stikomi, zatim veliki broj holivudskih filmova. Poznati autori ostvarenja pop kulture su svoj oslonac pronalazili u najsavremenijoj tehnologiji, ali popularna kultura nije tehnologija već rezultat ili proizvod upotrebe tehnologije.(Maširević, 2020: 24).

Mnogi poistovjećuju popularnu kulturu sa mladalačkom iz razloga što mladi ljudi najbrže i najlakše prihvataju novu muziku, filmove, serije i slično. Kada postanu odrasli ljudi, oni nastavljaju slušati pjesme i gledati filmove koji su bili aktuelni u njihovoj mladosti, te upravo s tim čine taj sadržaj prihvatljivim za više starosnih grupa a onda taj sadržaj dobija naziv međustrim. Veoma važno je spomenuti visoku kulturu odnosno umjetnost koja se ponekad teško razdvaja od popularne kulture. Autor navodi kako je bitno dugotrajno obrazovanje za razumijevanje određenog umjetničkog djela jer posjeduje društvenu i estetsku vrijednost koja je veoma značajna. Maširević navodi kako je od velike važnosti da se poznaje umjetnički pravac autora i njegovi pogledi na svijet. Pravac u umjetnosti koji se naziva Pop-art je dodatno otežao razdvajanje jer je glavna preokupacija tog pravca kritičko tematizovanje proizvoda masovne kulture. Datum nastanka popularne kulture nije moguće definisati, već kako piše autor Maširević, ona je nastala početkom 20.stoljeća uz postepen razvoj tehnologije i njenih izuma poput gramofona za snimanje gramofonskih ploča, zatim radio i tv prijemnika, filma i kamere, pa sve do pojave interneta i društvenih mreža u savremenom svijetu. Popularna kultura, metaforički rečeno, sa sobom nosi pojmove spektakla, nostalгије, emocionalnosti, progresivnosti, poznate ličnosti odnosno selebriti, diskontinuitet, kontradiktornost. Pojam spektakl je permanentan u popularnoj kulturi i temelji se na audio i vizuelnoj prezentaciji poznatih djela popularne kulture odnosno što boljem reklamiranju koje donosi veliku zaradu. Glavni akteri za to su naravno medijske kuće odnosno distributeri koji najavljuju nove filmove, koncerete i turneje širom svijeta, televizijske emisije, serije i slično. Nostalgija ne predstavlja ništa drugo nego jaku povezanost sa djelima popularne kulture koja su nastala u prošlosti. Ta povezanost se ogleda u čestom idealizovanju prošlog vremena kroz pjesme i filmove koji izazivaju reakciju kod ljudi vraćajući prošlo vrijeme u današnjicu bar na kratko. Medijske kuće također ovdje imaju veliku zaradu jer često emitiraju stare filmove, tv emisije, plasiraju retro ambalaže proizvoda kroz vrhunski marketing. Pojam emocionalnosti u popularnoj kulturi predstavlja povezanost ljudi sa nekom strofom pjesme ili scenom iz filma koja podsjeća na neko njihovo lično iskustvo. Progresivnost popularne kulture znači da je ona uvijek u korak s vremenom odnosno razvojem tehnologije. Popularna kultura se uvijek mijenja. Pojam diskontinuiteta je usko povezan sa progresivnošću, odnosno tendencijom popularne kulture da prelazi u nove trendove. Na kraju dolazi pojam kontradiktornosti koji se smatra paradoksom

popularne kulture. Djela popularne kulture su s jedne strane prava umjetnička ostvarenja, dok s druge strane predstavljaju kliše, kičeraj i slično.(Maširević, 2020: 37).

Termin od velike važnosti i značaja jeste kulturna diplomacija iz razloga što zastupa stav kako kultura igra vitalnu ulogu u međunarodnim odnosima više nego ikada prije. Ova teza se zasniva na karakterisanju kulture kao poveznice ljudskih vrijednosti, zatim poimanju kulture kao sredstva za lakše razumijevanje drugih. Upoznavanje novih kultura i predstavljanje svoje drugima, nam daje vjetar u leđa za lakše prihvatanje razlika, te isticanje zajedničkih stvari. Kultura sa sigurnošću predstavlja najbolju vještina čiji je cilj postizanje mirnog rješenja.(Bound, 2007: 11).

KRITIČKE TEORIJE MASOVNE KULTURE

Maširević se u svojoj knjizi referisao na nekoliko autora poput Arnolda, Livisa, Adorna, Benjamina, Herkhajmera, kada je pojašnjavao kritičke teorije masovne kulture. Kako je pisano u prethodnim pasusima, autor govori o tome da je za razumijevanje i što jasniju percepiju tog kritičkog odnosa prema masovnoj kulturi veoma važno shvatiti vrijeme u kojem su živjeli kritičari. Brzi razvoj industrije uzrokovao je pojavu masovnog društva, što je direktno dovelo do komercijalizacije i industrijalizacije kulture. Teoretičari s početka 20.stoljeća su jedino umjetnost smatrali kao kulturu, dok je s druge strane pojava i razvoj popularne kulture za njih bio jednak napadu odnosno degradiranju svega kulturnog. Ljubomir Maširević spominje autora Metju Arnolda koji je svjedočio razvoju i tranziciji kulture nakon Drugog svjetskog rata odnosno u drugoj polovini 20.stoljeća. Autor izdvaja Arnoldovo mišljenje o kulturi za koju smatra da je nešto najbolje što je čovjek kreirao i što ljudima daje određeni uzvišeni status.(Maširević, 2020: 52).

Ime Frenk Rejmond Livis, autor spominje iz razloga što je Livis također kritičar masovne kulture, ali i tvorac kulturnog pokreta zvanog levisizam početkom 20.stoljeća u Engleskoj. Glavni cilj pokreta bio je povratak staroj tradiciji i vrijednostima. Interesantna činjenica je to što je Livis smatrao kako kultura pripada manjini jer upravo od nje zavisi adekvatna procjena kulture i umjetnosti. Također, Livis je smatrao kako je razvoj popularne kulture uzrokovao pad autoriteta visoke umjetnosti. Maširević pojašnjava da Arnold i Livis pripadaju skupini autora i teoretičara koji teže ka idealizovanju prošlosti i zlatnom dobu kulture koje je velikom brzinom nestalo razvojem masmedija i popularne kulture.(Maširević, 2020: 53).

Nakon Arnolda i Livisa, put nas dovodi do poznate Frankfurtske škole i njenih predstavnika Teodor Adorna i Maks Horkhajmera. Ovi autori su po mišljenju mnogih, uključujući i autora Maširevića, predstavili najbolji osvrt na masovnu kulturu. Koristili su termin kulturna industrija koji odmah pojašnjava da je riječ o industrijalizaciji odnosno masovnoj proizvodnji kulture. Pojava i razvoj masmedija kreirala je kulturnu industriju koja je pod kontrolom kapitalizma. Proizvod toga jeste jako osiromašena kultura čija glavna preokupacija i cilj nije ništa drugo nego integracija pojedinaca u masovno društvo. Teoretičari Adorno i Horkhajmer su na primjeru pojave radio prijemnika objasnili proces pretvaranja stanovništva u pasivne slušaoce kojima se lako manipuliše. Kulturna industrija je ciljana i planska proizvodnja dobara koja se, metaforički rečeno, servira širim masama jer dovodi do smanjivanja komunikacije i sposobnosti ljudi da kritički promišljaju o određenim sadržajima. Predstavnici Frankfurtske škole, Adorno i Horkhajmer, su saglasni da masovna kultura služi kao jaka potpora društvu kapitalizma putem manipulacije i kontrole stanovništva.(Maširević, 2020: 54).

Teoretičar Valter Benjamin, također predstavnik Frankfurtske škole, je u svojim tekstovima pisao o tome kako tehnologija utiče na promjenu tradicionalnih umjetničkih djela. Svako umjetničko djelo ima nešto autentično, dok se njegovom prezentacijom u medijima, zatim umnožavanjem i naravno kopiranjem ta autentičnost smanjuje. Maširević ističe kako je Benjaminova teza o odvajanju djela od njegove suštine, te gubitak umjetničke aure zbog razvoja tehnologije i industrije, veoma originalna i permanenta. Kao i prethodni teoretičari, Valter Benjamin je umjetnost shvatao i doživljavao kao jedinstvenu, međutim tehnološka revolucija je vremenom promijenila percepciju umjetnosti.(Maširević, 2020: 57).

Posljednji teoretičar na kojeg se referisao autor Ljubomir Maširević je Dvajt Mekdonald. On je smatrao da je masovna kultura proizvod uništenja monopola više klase na kulturu od strane demokratije i obrazovanja. Tehnologija i industrijalizacija su dale veliki doprinos takozvanoj jeftinoj proizvodnji i distribuciji masovne kulture, pod komandnom palicom kapitalizma koji se ušao u sve sfere društva. Mekdonald je smatrao kapitalizm društvom za eksplorisanje a nikako harmoničnom zajednicom i da masovna kultura jeste jako iskvaren oblik visoke kulture koji je nametnut stanovništvu zbog manipulacije, kontrole i političke dominacije.(Maširević, 2020: 58).

STUDIJE KULTURE

Pojam studije kulture obuhvata širok diapazon koji je pod direktnim uticajem savremenih tokova raznih teorija u oblastima filozofije, sociologije, semiologije i drugih sličnih disciplina. Autor Maširević pojašnjava kako su britanske studije kulture nastale tokom 60-ih godina 20.stoljeća u gradu Birmingem, dok su glavni predstavnici i teoretičari Rejmond Vilijams, Ričard Hogard, Edvard Tompson. Bitno je spomenuti da studije kulture traju do današnjih dana ali su vremenom prošle kroz mnoge transformacije pod uticajem filozofije Luj Altisea i Antoni Gramšija. Grad Birmingem, odnosno Birmingemski centar je odigrao veliku ulogu u razvoju popularne kulture. Maširević navodi kako su britanske studije pojama kulture povezivale sa svakodnevnim životom, te su ga na taj način odstranile od pojma visoke kulture. Ta promjena je dala svojstven pečat budućem razvoju studija kulture. Jedna od glavnih pobjeda Birmingemskog centra jeste uklanjanje i potiskivanje termina masovna kultura koji je smatrana elitističkim, pa je zamijenjen pojmom popularna kultura.(Maširević, 2020: 59).

Jedna od glavnih karakteristika studija kulture je brisanje svih razlika između niže kulture i poznate klasične umjetnosti, te iz toga kreće analiza kulturnih formi predstavljenih u filmu, muzici i televiziji. Maširević navodi kako je teoretičar Rejmond Vilijams kategorički osporavao predstavu umjetnosti kao favorita u odnosu na druge oblike izražavanja u kulturi, pa je iz toga nastala teza da je kultura obična. Autor objašnjava kako su prethodne studije kulturu svrstale u kategoriju marksističke teorije društvene produkcije jer su analizirale kako se kultura koristi u svrhu postizanja dominacije i kontrole, a s druge strane kao otpor tome. Antonio Gramši sa svojim poznatim modelom opstanka i održavanja društva uz upotrebu sile pojašnjava da određene grupe koriste silu da bi održale svoj željeni poredak, dok druge grupe upotrebljavaju kako bi se suprotstavile tom poretku. Autor Maširević ističe da se studije kulture deklarišu kao materijalističke jer su usmjerene isključivo na materijalno porijeklo kulture i efekat koji postiže kroz infiltriranje u procese dominacije odnosno otpora. Kapital ili novac igra najvažniju ulogu, pa su osnivači studija kulture društvo predstavili kao sistem dominacije gdje država i njene institucije, mediji i obrazovne ustanove kontrolišu pojedince a podređeni se protive. Vremenom je došlo do razvijanja novih teorija koje su nastale iz drugaćijih mišljenja, a tu je riječ o strukturalizmu, poststrukturalizmu i populističkom pristupu proučavanja. Maširević navodi kako su vodeći filozofi iz Francuske kreirali strukturalističke i poststrukturalističke teorije koje su svojim uticajem na

studije kulture dovele do stvaranja takozvanog tekstualno-reprezentacionog pristupa. Taj pristup je bio aktuelan i dominantan sve do 90-ih godina 20.stoljeća. Autor objašnjava da su kapitalizam i produkcija kulture još uvijek ostale predmet analize, kultura se počela razumijevati putem čitanja i shvatanja odnosno tumačenja teksta. Semiotika, nauka o znakovima, simbolima i njihovoj namjeni je doživjela veliku popularnost tada, a zahvaljujući francuskom teoretičaru Rolan Bartu je uvrštena u studije kulture. Fokus je prebačen na pitanje kako proučavanjem doći do načina na koji dominantna ideologija implementira sebe u tekst i pojedinca, te otkrivanje načina koji omogućava otpor. Autor navodi kako fokusiranje na percepciju teksta i guranje, metaforički rečeno, analize društvenih odnosa u stranu smanjuje i slabiti kritičku oštricu studija kulture. (Maširević, 2020: 61).

Nakon strukturalizma i poststrukturalizma, dolazimo do populističkog pristupa koji se razvio iz prethodno pomenute i objašnjene tematizacije teorije. Neke od glavnih karakteristika populističkog pristupa u proučavanju popularnih sadržaja su potpuno zanemarivanje konteksta iz kojeg nastaje popularna kultura i prebacivanje publike u prvi plan. Maširević pojašnjava da ovaj pristup stavlja akcenat na konzumenta koji bira za sebe ono što želi. Teoretičari poput Daglas Kelnera ovakav pristup karakterišu kao opasan iz razloga što zapostavlja negativne aspekte popularne kulture a prvenstveno odvraćanje od borbe za društvenu jednakost. Bitno je spomenuti da konzumenti odnosno publika popularne kulture nju mogu koristiti prema svojim željama bez ikakvog pritiska od strane dominantne kulture. Sve ima svoje prednosti i mane, pa tako autor navodi da u radikalnom obliku, ovakav pristup potpuno gubi moć kritičke perspektive i odbacuje činjenicu kako postoji manipulacija u popularnoj kulturi.(Maširević, 2020: 62).

Maširević objašnjava da je osim populističkog položaja postojao i pokušaj da se u studijama kulture uspostavi određeni balans između hegemonije, protivnika i naravno, otpora. Postizanje te ravnoteže bi po automatizmu značilo kako se masmedijima daje mogućnost nametanja ideologije sa ostavljanjem malo prostora za odupiranje stanovništva. Glavni cilj ovog pristupa je taj da se uspije prevazići takozvani raskol između kritičkih teorija. Raskol predstavlja razilaženje u percepciji pa tako Frankfurtska škola smatra da masovna kultura apsolutno manipuliše stanovništvom, dok sa druge strane populistički pristup teži ka odupiranju pojedinca od sistema. Autor navodi kako bi se s ovim direktno izbjegao jednostran pristup populističkih teorija u

studijama kulture, te bi rezultat toga bio pravi kritički odnos i shvatanje popularne kulture. Potrebno je spomenuti činjenicu da glavni cilj i preokupacija studija kulture nije ništa drugo nego da prikaže kako neki tekstovi i medijski sadržaji imaju uticaj na publiku ili stanovništvo. Maširević objašnjava pokušaj studija kulture da prouče način na koji medijski sadržaj utiče na publiku i koji se to kontrahegemonski potencijal za mogućnost borbe i otpora nalazi u poznatim djelima popularne kulture. Važno je spomenuti ponovo Birmingemški centar, te da se u vrijeme njihovog osvrta isključivo na analizu medija, produkcije medijskog sadržaja, te velikog uticaja ideologije razvio krajnje nekritički populistički pristup što je po automatizmu dovelo do smanjenja kritičkog značaja rada Franfurtske škole.(Maširević, 2020: 65).

POSTMODERNISTIČKI PRISTUP

Nakon kritičkih teorija masovne kulture i studija kulture, dolazimo do postmodernističkog pristupa kulturi. Pojam postmodernizma je predmet proučavanja raznih studija, te debatiranja o istom. Jako je važno spomenuti činjenicu da postoje epohe moderne i postmoderne, pa su iz njih nastali pojmovi modernizma i postmodernizma koji predstavljaju iskazivanje moderne i postmoderne u umjetnosti i kulturi. Fokus je postavljen na objašnjenje postmodernizma, njegovog pristupa, te ispoljavanja u kulturi. Postmodernizam je nastao kao pojam čiji se glavni cilj bio naglašavanje novih promjena u odnosu na modernizam i da je primat preuzele drugačije kulturno izražavanje. Važno je podsjetiti na karakteristike modernizma koje su se ogledale u kritičkim stavovima prema društvu, zatim odstupanju od prethodnih načina izražavanja, i potpunom vjerovanju umjetnicima za ostvarivanje pozitivnog uticaja na društvo. Autor pojašnjava kako prve rasprave o pojmu postmodernizma i njegovom proučavanju datiraju još od sredine 60-ih godina 20.stoljeća, jer se u tom periodu modernistička umjetnost prosto rečeno odmakla od elitizma i apstrakcije povezujući se direktno sa prizemnjim temama. Kultura postmodernizma je tendencijom ka brisanju svih granica uzdrmala društvene barijere, najviše ideologije životnog stila i naravno statusnih razlika. Maširević spominje dva glavna teoretičara koji su dali ogroman doprinos u razumijevanju i percepciji postmodernizma, a to su Žan Bodrijar i Fredrik Džejmson. Kada je riječ o novom stanju u kulturi, Bodrijar je naveo i pojasnio pojmove odnosno koncepte hiperrealnosti i simulacije. Pomoću ovih pojmoveva je lagano napraviti razlika i shvatiti promjena između modernizma gdje je

apsolutno dominirala proizvodnja i postmodernizma koji je naglasak stavljao na konzumaciju. Pojam hiperrealnosti sa sobom donosi nestanak predstavljanja stvari koje su psihološki projektovane, što je ranije bila praksa. Sada se te stvari nalaze u nečemu što se zove hipersvijet. S druge strane, simulacija nije ništa drugo nego proizvodnja nečeg bez stvarnog porijekla. Žan Bodrijar je objasnio kako nepogrješiva specijalna mašina kreira dvojnice koji mijenjaju stvarne procese. Autor pojašnjava da je savremena kultura pretrpana tekstrom, slikama i raznim proizvodima, te da zbog toga dolazi do pojma impluzije koji se suprotan eksploziji i odvajanja realnosti od predstave.(Maširević, 2020: 69).

Drugi teoretičar Fredrik Džejmson je također zastupao stav kako ljudi žive u vremenu medijskih slika koje su, metaforički rečeno, progutale stvarni svijet. Postmodernizam je doživljavao kao novu kulturu logike koja obitava u brzom i dinamičnom razvoju kapitalizma. Postmodernistička kultura je opisana kao kultura multinacionalnog kapitalizma, čija je glavna karakteristika brisanje granica između popularne i visoke kulture. Bitno je naglasiti prisutnost površnosti u samoj teoriji, te kompletnoj produkciji kulture. Fredrik Džejmson je tvrdio kako su postmodernizmi zadriveni i fascinirani prizorima kiča i neukusa što direktno upućuje na trećerazredne holivudske filmove, tv serije, reklame za određene proizvode i slično. Autor Ljubomir Maširević je objasnio kako se postmodernističke teorije kulture razlikuju u svom odnosu prema modernizmu i karakteristikama novog postmodernizma. Također navodi da razne teorije u kulturi, kada je riječ o postmoderni, protivriječe jedna drugoj i da svaki teoretičar daje svoj sud i viđenje. Razumijevanje postmoderne direktno zavisi od toga kako neki teoretičar percipira modernu, pa nakon toga transformaciju. Žan Bodrijar i Fredrik Džejmson su shvatili postmodernu kao negativan smjer u razvoju kulture, ali s druge strane, postoji ,metaforički rečeno, slavljenički postmodernizam zasnivajući se na radovima teoretičara koji su težili prema toj novoj transformaciji u decentralizovanom svijetu gdje vladaju nove tehnologije, mediji, i naravno zabava. Maširević navodi kako djela postmoderne popularne kulture teže isključivo prema komercijalizaciji, konzumerizmu, depolitizaciji ali i ukidanju kritičkog bunda kojeg su njima pripisivale studije kulture.(Maširević, 2020: 71).

Kultura posjeduje neupitnu sposobnost dopiranja do ogromnog broja ljudi, te je iz tog razloga snažan medij javne diplomatije. U knjizi „Cultural Diplomacy“ istaknuta je globalna moć popularne kulture, potkrijepljena primjerom holivudskih filmova, zatim tv emisija poput „Ko želi

biti milijunaš?“, „Najslabija karika“ i slično.(Bound, 2007: 29). Primjeri ovih emisija postali su kulturni u Republici Hrvatskoj.

KNJIŽEVNOST

Nakon objašnjenja teorija o popularnoj kulturi, prelazimo na vezu književnosti, časopisa, radija i filma sa popularnom kulturom. Za početak je bitno naglasiti da su se tri procesa razvijala u isto vrijeme, a to su globalni rast pismenosti u svijetu, zatim razvoj željezničke mreže i naravno pad cijena proizvodnje. Pomenuti procesi su direktno uticali na kreiranje masovnog tržišta za štampane medije. Preciznije rečeno, radi se o 19.stoljeću jer su tada dnevne novine i razne knjige postale dostupne kompletnom stanovništvu Sjedinjenih Američkih Država. Veliki broj kompanija je nastao u tom periodu čija je glavna preokupacija bila specijalna vrsta knjiga namijenjena raznolikoj publici odnosno konzumentima. Proces industrijalizacije donio je doprinos u prodaji ogromnog broja knjiga jer je distribucija bila olakšana razvojem transporta u svim sferama saobraćaja. Važno je spomenuti pojavu poznatih multinacionalnih kompanija i izdavačkih kuća koje su pojačale konkureniju u proizvodnji. Zahvaljujući brzom razvoju tehnologije i digitalizacije u 21.stoljeću došlo je do pojave modernih kompjutera, laptopa, tableta i mobilnih telefona koji su sa sobom donijeli knjige u elektronskoj formi. Međutim, pojava tog novog formata je unijela dozu straha da će prave knjige vremenom nestati, što na sreću nije slučaj jer veliki broj ljudi voli čitati knjige u štampanoj formi. Stručnjaci su kroz istraživanja došli do saznanja kako čitanje štampanog materijala pomaže ljudima da lakše i bolje razumiju pročitani sadržaj.(Maširević, 2020: 90).

Zanimljiva činjenica je to da su razne knjige u popularnoj književnosti nastale kao kritika društvu sa velikim uspjehom i velikotiražnom prodajom. Neki od najpopularnijih žanrova u književnoj industriji su svakako biografije i autobiografije pjevača, glumaca, sportista i slično. Ogromne sume novca su ulagane u to da bi se zaradilo više od uloženog, te iz razloga što publika voli da čita o poznatim ličnostima i njihovim životima.(Maširević, 2020: 97).

NOVINE I ČASOPISI

Početak 20.stoljeća sa sobom je donio veliku promjenu u oblast dnevnih novina, pa su zahvaljući tome postale dosta sličnije novinama koje su prisutne u savremenom svijetu. Kao što je prethodno spomenuto, pojava poznatih multinacionalnih kompanija i izdavačkih kuća je pojačala konkurenčiju, te su iz toga nastale nove rubrike u novinama, kolumnе, karikature i stripovi u boji. Također, ovo je bila jedna od strategija kako da se dokuče šire narodne mase zbog većeg profita. Popularna kultura je u ovom periodu bila, metaforički rečeno, iskra za kreiranje takozvane žute štampe koja je direktno predstavljala neobjektivno, neodgovorno, i krajnje neetičko izvještavanje publike. Tokom 20-ih godina 20.stoljeća pojavili su se i tabloidi čiji je naziv nastao zbog štampanja na u pola manjim stranicama od standardnih dimenzija koje su koristile novine. Tabloidi su doživjeli veliku popularnost kod publike jer su umjesto pravih vijesti publici plasirali zabavu zadirući u život poznatih ličnosti, te su uz to pisali o horoskopu, sportu i drugim popularnim temama. Interesantna činjenica koju treba spomenuti jeste to da su časopisi u tom vremenu već bili štampani u boji. Šarene naslovne strane sa raznim pričama poznatih autora, članci o ličnostima iz sfera muzike i filma, oglasi koji su često zauzimali cijele stranice časopisa. Sve do 40-ih godina 20.stoljeća, proizvodnja je bila na visokom nivou pa su kreirani i specijalni časopisi čija je glavna preokupacija bila jedna tema. Brzim razvojem tehnologije odnosno pojavom radio i tv prijemnika, zatim kompjutera i mobilnih telefona, te u konačnici interneta, tiraž dnevnih novina je drastično opadao. Direktne posljedice ovih promjena bile su gašenje nekih novina dok su druge, pokušavajući da ostanu u korak s vremenom, prešle na elektronsku formu. Najposjećeniji sajtovi na internetu su naravno besplatni sajtovi, ali poznate kompanije tu zarađuju putem prodaje reklamnog prostora. Tokom 60-ih godina prošlog stoljeća, baš kao i novine, časopisi su doživjeli veliki pad u prodaji tiraža, te je iz tog razloga glavna preokupacija industrije časopisa bila kako se prilagoditi situaciji i fokus prebaciti na razvijanje novih strategija vezanih za pristup i plasman na tržištu. Razvoj računara i informatike donijela je mogućnost za ostvarenje velike dobiti industriji časopisa. Početkom 21.stoljeća poznate kompanije preuzimaju glavnu riječ u industriji časopisa, ali se brzim širenjem interneta postojanje časopisa ponovo dovelo pod znak pitanja.(Maširević, 2020: 104).

STRIP

Strip je jedan od oblika medija gdje se autori izražavaju kombinacijom crteža i teksta. Dugo vremena prije nego je postojala mašina za štampanje, strip je bio veoma rasprostranjen širom svijeta. Stručnjaci smatraju kako preteče stripova datiraju još iz doba prvih pećinskih crteža, te iz doba antike. Sredinom 20.stoljeća stripovi su dostigli ogromnu popularnost u Sjedinjenim Američkim Državama, zatim u zemljama Zapadne Evrope od kojih su se izdvajale Francuska i Belgija. Također, Japan je jedna od država gdje su stripovi u to vrijeme dostigli popularnost. Kada smo već kod Japana, važno je spomenuti pojavu modernog japanskog stripa koji se pojavljuje početkom 20.stoljeća, ali čija tradicija datira još iz doba manga stripova odnosno 13.stoljeća. Kada je riječ od Sjedinjenim Američkim Državama, popularnost njihovih stripova raste velikom brzinom nakon pojave žanra o super herojima, tačnije nakon objavlјivanja prvog broja Supermena davne 1938.godine. Kroz plasiranje ovog broja stripa na tržište, predstavljen je razvoj američkog i zapadnoevropskog stripa. Stručnjaci zastupaju podjelu na stripove i grafičke romane, pa su tako strip okarakterisali kao dječiju ili humorističnu rubriku koja se može objavlјivati sedmično, čak i mjesečno uz prodaju na kioscima ili poznatim prodavnicama za stripove. S druge strane, grafički roman je predstavljao crtani roman sa ozbilnjim temama koji je bio namijenjen zreloj publici, te se štampao u tvrdom uvezu i prodavao u knjižarama. Nakon stripa i grafičkog romana, javljaju se grafičke novele. Maširević se referisao na Rodžer Sejbina i njegovo objašnjenje pojma grafička novela. Sejbin je u svom radu pod nazivom Strip taj pojam koristio sa namjerom da istakne književnu orijentaciju prilikom pojašnjenja evropskog stripa. Pojam grafička novela ne predstavlja ništa drugo nego duži strip u formatu knjige. Važno je spomenuti kreatora pojma grafička novela, a to je američki crtač stripova Vil Ajzner. Interesantna činjenica je to da su svi književni žanrovi počevši od avanture, komedije, drame, horora, trilera, naučne fantastike, putopisa, vesterna i drugih prisutni u grafičkim novelama. Stripovi su naišli na veliku krizu i prepreke tokom 50-ih godina kada je Komitet za maloljetničku delikvenciju proglašio krivim stripove zbog izazivanja delikventnog ponašanja kod mladih. Također, u tom periodu su bili cenzurisani pa čak i zabranjivani poznati holivudski gangsterski filmovi. Razvojem tehnologije kroz vrijeme, povezanost stipe i filma je postala neizbjježna i sve jača, te su na taj način stripovi zahvaljujući filmu postali jedan od glavnih nosilaca savremene popularne kulture.(Maširević, 2020: 109).

RADIO

Nakon što je predočena i koncizno objašnjena povezanost književnosti, stripova, grafičkih romana i grafičkih novela sa popularnom kulturom, put nas dovodi do radio prijemnika. Radio je postao vodeći medij odnosno platforma za emitovanje raznih popularnih djela počevši od muzike, zatim komedije pa sve do avanturističkih serija. Interesantna činjenica za spomenuti je da uprkos razvoju tehnologije i digitalizacije koja je uticala na pad popularnosti radio prijemnika, oni su još uvijek prisutni u savremenom svijetu. Početak 20.stoljeća je donio niz tehnoloških pronađazaka i izuma koji su direktno doprinijeli plasiranju radio prijemnika kao mediju za masovnu komunikaciju. Prednost radio prijemnika u odnosu na štampu jeste pokrivanje mnogo većeg broja publike i lakšeg dopiranja do njih jer su radio mogli slušati i ljudi koji u tom periodu nisu bili pismeni, te se na taj način informisati o svemu što je predstavljalo tadašnji medijski sadržaj. Proizvod je bio kreiranje radio stanica od strane proizvođača radio opreme, koji su pokrenuli redovan program u eteru s ciljem da slušaoci kupe njihove radio prijemnike. Radio stanice su postale izvor velikih prihoda pa se u to vrijeme pojavio veliki broj amaterskih radio stanica koje su ometale frekvencije i rad profesionalnih.(Maširević, 2020: 113).

U svom prajmu odnosno zlatnoj eri, radio je bio najuticajniji medij i izvor informacija za šire narodne mase, bez ikakve konkurencije. Vijesti su bile najznačajniji sadržaj koji se emitirao zbog velikog broja ljudi koji su ih slušali. Radio stanice su zbog toga kreirale informativne redakcije koje su odigrale važnu ulogu u održavanju nacionalne svijesti. Ovaj potez je doživio ekspanziju tokom Drugog svjetskog rata jer su tada radio prijemnici bili sredstva ideološkog aparata država. Tehnologija je vremenom učinila da se proizvode manji i lakši radio prijemnici koji su se mogli lagano prenositi, te slušati na raznim mjestima. Interesantna činjenica koja još jednom dokazuje povezanost radio prijemnika i muzike u popularnoj kulturi jeste puštanje aktuelnih pjesama iz tog doba što je direktno uticalo na broj prodanih ploča raznih pjevača odnosno njihov i profit izdavačkih kuća. Usljedilo je kreiranje posebnih sadržaja koji su plasirani u eter za ciljane grupe stanovništva, pa su tako radio stanice puštale isključivo rok muziku. Ove promjene su ipak uzrokovale da radio, metaforički rečeno, baklju preda televiziji, dok je pojava tranzistora usmjerila radio za neke druge svrhe poput slušanja muzike tokom vožnje.(Maširević, 2020: 117).

MUZIKA

Još jedan faktor od velike važnosti za razvoj popularne kulture kroz vrijeme jeste muzika. Opšte poznata činjenica je to kako muzika oduvijek privlači publiku još od pojave gramofona. Masovna produkcija i distribucija popularne muzike je stupila na scenu kreiranjem ploča, zatim preko radio prijemnika. Interesantna činjenica koju treba spomenuti jeste definisanje muzike kao univerzalnog oblika komunikacije. Ova definicija potiče od poznate RIIA-e, a to je Američka Asocijacija Diskografske Industrije. Autor je pojasnio da se u knjizi termini pop kulutra ili popularna kultura koriste kao sinonimi, međutim, kada je riječ o muzici, termin pop ima malo drugačije značenje. Popularnu muziku odlikuju različiti žanrovi poput džeza, bluza, roka i popa. Pop muziku karakterišu jednostavne harmonije sa melodijskim stilovima gdje je glas izvođača postavljen u prvi plan. Suprotno od pop muzike, odlike roka su jaki refreni, zatim instrumental na gitari sa kompozicijama koje mogu trajati dugo. Tokom 20-ih godina prošlog stoljeća, muzičku industriju je blago sputavala pojava radio prijemnika što je dovelo do smanjenja profita jer se muzika na radio prijemnicima emitovala besplatno. Ipak, muzička industrija je pronašla rješenje u sferama tržišta koji nisu bili zastupljeni na radio prijemnicima, pa je tokom 20-ih i 30-ih godina prošlog stoljeća najviše plasirala u javnost ploče popularne džez i kantri muzike. Period nakon završetka Drugog svjetskog rata donio je sa sobom veliki pomak i napredak u popularnoj muzici zbog novih tehnoloških i društvenih promjena. Migracije stanovništva sa juga prema sjeveru su dale doprinos u stvaranju poznatog žanra bluz muzike iz Čikaga, koji je kasnije utabao put za pojavu rok muzike. Rokenrol je kreiran miješanjem nekoliko muzičkih žanrova poput gospela, bluza, bugi-vugi, te kantri muzike. Velikom brzinom je rok postao najpopularniji žanr sredinom 50-ih godina 20.stoljeća. Televizija kao medij je odigrala važnu ulogu u masovnoj popularizaciji rok muzike jer su muzičari gostovali u tv emisijama, te na taj način postali poznati u Sjedinjenim Američkim Državama ali i šire. Najznačajniji predstavnik koji je rok muziku učinio popularnom u Sjedinjenim Američkim Državama je Elvis Prisli, često nazivan kraljem rokenrola. Sredinom 60-ih godina došlo je do pojave nekih podžanrova u rok muzici čiji su kreatori Džimi Hendriks, Džim Morison, te Dženis Džoplins. Također u tom periodu, nastali su soul i fank žanrovi miješanjem džeza, bluza i gospela. Jedan od najpoznatijih muzičara ovog žanra je Džejms Braun. Velika Britanija je iznjedrila kultne bendove “The Beatles”, “Rolling Stones”, “Animals”.(Maširević, 2020: 129).

Period 70-ih godina prošlog stoljeća sa sobom donosi mnogo novih žanrova koji su za kratak vremenski period postali veoma popularni. Riječ je pojavi diskopozicije, zatim panka, hard-roka, progresiv-roka, hevi metala, regea, hip-hopa, te elektronske muzike. Direktna posljedica pojave novih žanrova jeste fragmentacija tržišta ploča odnosno diskontinuitet u proizvodnji i prodaji. Rješenje se pronašlo brzo, tačnije kreiranjem poznate muzičke televizije MTV, koja je doprinijela oporavku prodaje ploča. Početkom 80-ih godina MTV počinje sa cjelodnevnim emitovanjem muzičkih spotova. Bitna činjenica za spomenuti je pojava dens muzike ili dens popa, koji je direktno naslijedio žanr diskopozicije. Rokenrol je nastavio sa razvojem popularnosti šireći se na još žanrova poput treš metala, glam metala, alternativnog roka. Interesantan faktor za spomenuti jeste razvoj elektronske muzike sa podžanrovima tehno, haus, fristajl. Era 80-ih godina je prodala najveći broj ploča, te na taj način pop muziku dovela do vrhunca. Najpoznatiji i najznačajniji muzičar, često nazivan kraljem pop muzike, je Majkl Džekson. Veliki uspjeh i popularnost su također postigli Madona, Princ, Vitni Hjuston, te mnogi drugi muzičari. Devedesete godine prošlog stoljeća su rokenrolu donijele novi spektar žanrova u rasponu od eksperimentalnog roka, panka, brit-pop-a, a najpopularniji predstavnik je roka 90-ih je grupa "Nirvana". Hip-hop je također podigao svoju popularnost na zavidan nivo u tom desetljeću zahvaljujući predstavnicima poput Bigija, Tupaka, Ajs Kjuba, Doktor Drea, Izi Ija te mnogih drugih. Početkom 21.stoljeća dolaze nove promjene koje rokenrolu i njegovim podžanrovima donose pad popularnosti, dok s druge strane, hip-hop, rep i elektronska muzika zadržavaju svoju popularnost. Na današnjem tržištu popularne muzike zastupljeno je mnogo izvođača raznih muzičkih žanrova, od kojih su najpoznatiji Eminem, Drejk, Džezi, Bjonse, Adel, Lejdi Gaga, Ed Širan, Keti Peri i mnogi drugi.(Maširević, 2020: 130).

FILM

Nakon muzike i prethodno nabrojanih, zatim objašnjenih aspekata koji su imali veliki uticaj na popularnu kulturu, dolazimo do filma. Film kao medij ne datira svojom historijom iz prošlih vijekova kao muzika. Autor objašnjava kako u savremenom svijetu, film predstavlja umjetnost, zabavu a može biti svrstan u sferu nižerazredne kulture. Najveći uticaj na to imaju režiseri filmova, zatim industrija koja se bavi proizvodnjom filmskih sadržaja, i naravno percepcija publike. Razvoj filma je pratio u koraku razvoj tehnologije uz specifičan filmski jezik gdje je glavnu ulogu odigrala montaža. Duži vremenski period je bio potreban za stvaranje i implementiranje posebnih tehnika montaže koje su doprinijele da film postane umjetnost. Termin takozvanih brzih rezova između paralelnih rezultirao je, metaforički rečeno, oslobođanjem filma od isključivo jednog kadra koji je bio osnova na početku 20.stoljeća. Film je direktno povezan sa tehnologijom iz razloga što je tehnologija pomagala da se filmskom izražaju dodijeli adekvatan oblik.(Maširević, 2020: 146).

Neke od najpoznatijih holivudskih kompanija koje nastaju početkom 20.stoljeća su Univerzal, Paramount i Metro Goldvin Majer. Ove izdavačke kuće odnosno kompanije su formirali takozvanu vertikalnu integraciju koja je predstavljala absolutnu kontrolu od procesa nastanka filma pa sve do njegovog prikazivanja publici. Drugim riječima, filmska industrija je posjedovala studije za film, odjeljenje zaduženo za distribuciju filmova i ogroman broj bioskopa širom Sjedinjenih Američkih Država. Interesantan faktor jesu studije filma čiji sastav su činili sistem zvijezda, te podjela filmova na kategoriju A i kategoriju B. Velika ulaganja novca u sistem zvijezda sa ciljem stvaranja poznatih ličnosti od pojedinih glumaca i glumica, te podizanja njihovog statusa, rezultirala su visokim stopama gledanosti filmova. Skupa i najmodernija produkcija je bila glavna karakteristika filmova A kategorije, dok je s druge strane kategorija B imala manje budžete i slabiju produkciju. Mada, i to je bio holivudski trik za manja ulaganja a veći profit. Filmovi A kategorije su poslužili filmskoj industriji kao spona sa vlasnicima nezavisnih bioskopa, sa svrhom prihvatanja i filmova B kategorije. Menadžeri su ovaj potez nazvali paket aranžman. Bitno je istaći kako filmska industrija kao i druge industrije, teže ka dobro utabanim stazama za ostvarenje velikog profita i da te staze, metaforički rečeno, održe prohodnim.(Maširević, 2020: 148).

Pojava i razvoj interneta su pružile niz novih mogućnosti za napredak. Jedna od najvažnijih koja je direktno vezana za film, odnosno studije filma, jeste prodaja prava na strimove. Naplata gledanja filmova kod kuće je donijela profit, dok neke filmske kompanije planiraju razviti ideju o modelu distribucije premium preuzimanja sa ciljem digitalnog plasiranja filmova najkasnije dva mjeseca od premijere u bioskopu. Ova ideja se suočila sa oštrim osudama i negodovanjem vlasnika bioskopa iz razloga što bi po tom modelu, cijela porodica mogla ostati kod kuće i pogledati film bez da odu u bioskop. Promjene u tehnologiji pružile su mogućnost strima za filmove, te s tim najavile eru potencijalnog gašenja bioskopa. Netflix kao jedna od najpoznatijih i najuspješnijih kompanija je postigla ogroman uspjeh sa svojim televizijskim programima, a zatim započela proizvodnju vlastitih filmova pomoću striming servisa. Filmska industrija je zahvaljujući uspjehu platformi za strim primijetila neke nove promjene u načinu poslovanja. Maširević objašnjava kako je odličan primjer za ovo kompanija Disney sa uvođenjem dodatnog kanala Disney+, što je omogućilo siguran strim za njihov ogroman medijski sadržaj. Interesantna činjenica za spomenuti koju je internet uzrokovao jeste potiskivanje, metaforički rečeno, ne samo bioskopa već i štampanih medija u stranu. Proizvod toga jeste čitanje filmskih kritika i prikaza na internetu, umjesto filmskih časopisa. Jedan od problema web-blogova je taj što pristup pisanju kritika imaju i amateri, što direktno utiče na ocjene filmova i njihovu gledanost. U nekim slučajevima su blogovi predstavljeni kao krivci za slabiju gledanost određenog filma.(Maširević, 2020: 158).

YouTube je platforma na kojoj su dostupni kanali čija je glavna preokupacija prikaz odnosno kritika novih filmova koji se emituju u bioskopima ili preko strim platformi. Ovi YouTube kanali baš kao i web-blogovi, imaju veliki uticaj na rejting i gledanost filmova. Internet je uzrokovao pojavu piraterije u filmskoj industriji, koja je prisutna također u muzičkoj industriji i donosi ogromne novčane gubitke kompanijama. Državne vlade širom svijeta su uz pomoć policije pokušale da spriječe širenje piraterije, čak je i filmsko udruženje iz Sjedinjenih Američkih Država probalo da stanovništvu ukaže na posljedice tako što su lopove sa interneta izvodili pred sud kroz saradnju s policijom. Također, razvoj softvera za sprječavanje preuzimanja sadržaja i novčane kazne za prestupnike su načini za borbu protiv piraterije koja je nažalost nezaustavljiva. (Maširević, 2020: 161).

TELEVIZIJA

Nakon objašnjenja veze popularne kulture sa radio prijemnicima, na scenu stupa novi medij za plasiranje sadržaja stanovništvu, televizija. Televizija je predstavljena kao djelo više naučnih otkrića od strane nekoliko naučnika. Tokom prve polovine 20.stoljeća, tačnije do 50-ih godina, televizija je bila jako bliska radio prijemnicima iz razloga što su dugo vremena radio-talasi korišćeni u svrhu emitovanja audio-vizuelnih signala. Bitno je istaći poznate kompanije koje su prve kontrolisale i vodile glavnu riječ u razvoju televizije kao novog medija. Važna činjenica jesu prva eksperimentalna emitovanja tv programa 20-ih godina paralelno u nekoliko zemalja širom svijeta. Te zemlje su bile Njemačka, Sovjetski Savez, Mađarska i Sjedinjene Američke Države. Nakon toga je uslijedilo redovno emitovanje programa 1936.godine u Velikoj Britaniji, zatim u Sjedinjenim Američkim Državama 1939.godine. Velika Britanija je obustavila emitovanje kompletног programa tokom Drugog svjetskog rata, te je po završetku rata nastavila sa razvojem televizije kao medija. Za razliku od Britanije, Njemačka televizija je nastavila emitovati večernji program sve dok su to mogućnosti dozvoljavale. Sjedinjene Američke države nisu prekidale program tokom rata. NBC, CBS, ABC su američke radio-mreže koje su kontrolisale televiziju i ulagale svoj novac ka njenom daljem razvoju. U Velikoj Britaniji glavnu riječ je vodio poznati BBC, pa su tek 1955.godine druge komercijalne i tv kuće dobile dozvolu za emitovanje svog programa na tv prijemnicima. Doba 50-ih godina 20.stoljeća je važno iz još jednog aspekta, a to je prepuštanje baklje televeziji od strane filma kao novom najpopularnijem obliku zabave za šire narodne mase u Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama. Međutim, tu je nastao problem jer kompanije koje su kontrolisale film nisu željele pregovarati niti ustupiti snimljeni materijal predstavnicima televizije, pa se iz tog razloga televizijski program emitovao isključivo uživo iz studija. Taj problem je relativno brzo riješen jer je tokom 60-ih godina radio-difuzna televizijska industrija postala veoma razvijena. Bitan faktor za spomenuti je porast nasilja u Sjedinjenim Američkim Državama krajem 60-ih godina, te su iz tog razloga mnogi političari, intelektualci i prosvjetni radnici okrivili televiziju. Rezultat toga bilo je uvođenje mehanizma autoregulacije u svrhu proizvodnje adekvatnog medijskog sadržaja. Drugim riječima, televizija je nastavila sa emitovanjem holivudskih programa i filmova za koje se smatralo da će se dopasti većini publike, te da neće izazvati neželjene efekte.(Maširević, 2020: 173).

Tehnologija je brzo napredovala pa se tako početkom 80-ih godina pojavio niz novih televizijskih kanala od kojih su najpoznatiji i danas aktuelni, MTV i CNN. Važan postulat u tom periodu bili su satelitski programi koji su zarađivali ogromne svote novca na dva načina. Prvi način se ogledao u plaćanju naknada od strane kablovskih distributera satelitskog programa, dok je drugi način bio plaćeno prekidanje programa od strane oglasivača u svrhu emitovanja svog reklamnog sadržaja. Proizvod toga je bio uvećan izbor tvelevizijskog sadržaja i broja kanala, te je bitno naglasiti pojavu video-kaseta, CD-a, kućnih satelitskih antena koje su pružale mogućnost za povećanje njihovog broja putem satelitskog prijema ukoliko dođe do nezadovoljstva publike ponudom kanala lokalnog operatera.(Maširević, 2020: 175).

Spajanjem računarskih i audio-vizuelnih tehnologija 90-ih godina 20.stoljeća nastaje digitalna televizija, čija je pojava direktno dovela do većeg i raznovrsnijeg medijskog sadržaja. Naravno, 21.stoljeće je donijelo nove promjene pa su tako kablovski operateri u svojim ponudama imali po 150 tv kanala, pa je posljedica toga bila pojava ekstremne fragmentacije publike. Drugim riječima, to je značilo da svaki pojedinac bira sebi najprikladniji i najbolji program. Pojava nove video-platforme poznate kao YouTube, kreirala je mogućnost postavljanja raznih video klipova što je ranije bilo nemoguće. Još jedna promjena koju YouTube donosi sa sobom, metaforički rečeno, jesu podcasti koje prati milionski auditorijum.(Maširević, 2020: 176).

U savremenom svijetu, posjedovanje televizora nije nužna potreba kako bi se pogledao određeni medijski sadržaj. Uzrok toga jesu promjene pristupa holivudske studije koje su kreirale platforme za strim video-sadržaja u svrhu šireg prostora distribucije svoje ponude i većeg profita. Najpoznatija platforma je Netflix gdje publika može gledati svoje omiljene filmove, serije, dokumentarce i slično. Pojava interneta i njegov rapidni razvoj doveli su do kreiranje nove televizijske industrije na način da svako može osmisliti i postaviti televizijsku emisiju na nove platforme. Zbog toga su YouTube kanali postali opremljeni vrhunski i naravno popularni širom svijeta sa ogromnim brojem subskrajbera. Tradicionalni kablovski operateri su itekako svjesni ovih promjena, pa su došli na ideju usluge web-televizije. Proizvod toga jeste konvergencija interneta i tradicionalne televizije. To znači da publika iz svih dijelova svijeta može neometano prisustvovati događajima koji se odvijaju daleko od njih putem televizora, internet video-platformi i društvenih mreža.(Maširević, 2020: 178).

REZIME PRVOG DIJELA

U prvom dijelu istraživačkog rada, fokus je pozicioniran na historijat i razvoj pojma popularna kultura. Predstavljene su tri najpoznatije teorije koje koncizno pojašnjavaju proces nastanka pojma, promjene u društvu, različite poglede na popularnu kulturu i važnost u njenom razvoju kroz vrijeme. To su kritičke teorije masovne kulture, studije kulture, te postmodernistički pristup. Brzi razvitak industrije je sve više pojačavao širenje popularne kulture pojavom štampanih medija. Svjetski poznate knjige i romani su utabali put za sljedeće generacije naprednijih medija, istovremeno zadržavajući svoju relevantnost u savremenom svijetu. Nakon knjiga i romana, javljaja se također štampani medij u formatu novina koje su postale glavni izvor informacija kompletnom stanovništvu u tadašnjem vremenu. Novine su ostavile dubok trag u etabliraju popularne kulture, te predočavanju informacija stanovništvu koje je znalo čitati i pisati, od strane državnog vrha. Potreba da se pokrije i sadržaj za mlađu populaciju upotpunjena je putem stvaranja stripova o raznim super herojima koji su popularni i danas. Štampanje i distribucija stripova bila je prvobitno u crno-bijelom formatu a kasnije u boji. Bitno je istaći činjenicu kako je razvoj tehnologije uticao na poboljšanje kontrole i manipulacije nad stanovništvom. Kreiranjem radio prijemnika, metaforički rečeno, pokriven je dio populacije koji nije naučio da čita i piše. Kao najveće tehnološko dostignuće tog vremena, radio je donosio velike svote novca poznatim kompanijama čiji se sadržaj emitovao u eter. Novine su pale u drugi plan pojavom radio prijemnika koji je po automatizmu postao glavna spona između državnog vrha i stanovništva kada je riječ o prenosu informacija. To nam direktno ukazuje na svrhu i važnot vijesti. Radio je preuzeo primat u medijima od novina, ali je potom predao baklju novom i modernijem mediju, televiziji. Vrhunac tehnološkog uspjeha iz tog perioda, predstavljen je kreiranjem tv prijemnika koji su prvobitno emitovali medijski sadržaj u crno-bijeloj slici, te su kroz vrijeme baš poput časopisa i stripova, prebačeni u kolor format. Televizija je nastavila tamo gdje su stali njeni prethodnici, opstajući dugo vremena kao glavni izvor informacija za stanovništvo. Većinom je zamijenila bioskope u prikazivanju poznatih holivudskih filmova, mada su bioskopi aktuelni još uvijek. Tehnologija se razvijala enormnom brzinom lansirajući svoja nova dostignuća. To je naravno internet koji sa sobom donosi kompjutere, laptopе, mobilne telefone, te poznate digitalne platforme Youtube i Netflix za emitovanje medijskog sadržaja.

II MEKA MOĆ

Nakon prvog dijela rada u kojem je objašnjen nastanak i razvoj popularne kulture kroz kritičke teorije, te povezanost sa književnošću, novinama, časopisima, stripovima, radio i tv prijemnicima, muzikom i filmom, fokus drugog dijela je pozicioniran na pojam moći u svjetskim odnosima, te pojam meke moći. Poznati autor Džozef S. Naj je u svojoj knjizi pod nazivom "Budućnost moći" pružio veoma precizna objašnjenja ovog pojma, zatim izvor i djelovanje meke moći kroz diplomaciju što je najvažniji aspekt ovog oblika moći.

Važno je spomenuti pojam javna diplomacija iz razloga što je povezan sa mekom moći. Svaka država na sebi svojstven način kreira modele javne diplomacije koji su usklađeni sa njihovim kapacitetima. U knjizi „Cultural Diplomacy“ pojašnjeno je nekoliko primjera. Norveška fokus stavlja na ograničenu isporuku informacija, dok Sjedinjene Američke Države i Kina koriste propagandu. Zanimljiva činjenica jeste promjena pristupa zavisno od nacionalnih, regionalnih i globalnih faktora.(Bound, 2007: 23).

POJAM MOĆI

Termin ili pojam moć, kako autor Naj pojašnjava, ljudi doživljavaju u svom svakodnevnom životu. Poznati stručnjaci i analitičari su često iskazivali tendenciju ka uklanjanju ovog pojma, međutim, odustali su od te namjere jer nije lagano pronaći zamjenu za ovaj ustaljeni pojam. Čovjek koga je bitno spomenuti je poznati filozof Bertrand Rasel iz Velike Britanije. On je uporedio ulogu moći u društvenim odnosima i naukama sa energijom koja predstavlja takozvano centralno mjesto u fizici. Naj pojašnjava kako ovo poređenje ne vodi nigdje drugo nego u zabludu iz razloga što se odnos energije i sile među predmetima može izmjeriti precizno, za razliku od moći koja se mijenja zavisno od okolnosti. Također, mnogi teoretičari su zastupali mišljenje i stav kako moć predstavlja isto za politiku, ono što je novac za ekonomiju. Autor ponovo objašnjava kako ove tvrdnje također vode u zabludu zato što je kapital odnosno novac resurs koji ne stagnira, te se lako razmijeni u druge valute. Mnogi analitičari su pokušavali izvesti formule čija bi glavna svrha i upotreba bila kvantifikacija moći u međunarodnim odnosima. Džozef S. Naj je naveo interesantan primjer za ovo gdje objašnjava kako je visoki zvaničnik CIA-e, Rej Klajn, koji je djelovao u periodu Hladnog rata sa ciljem izvještavanja političkih lidera o odnosu moći Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza. Stavovi Rej Klajna su imali ogroman uticaj na tadašnje političke odluke koje su sa sobom nosile veliki rizik i potrošnju milijardi američkih dolara. Međutim, na kraju Hladnog

rata, Sovjetski Savez je nestao pa su iz tog razloga stručnjaci okarakterisali Sjedinjene Američke Države kao supersilu u tadašnjem unipolarnom svijetu.(Naj, 2012: 20).

Autor je pojasnio interesantnu činjenicu koja opisuje pokušaj izračunavanja indeksa moći. Taj proces je obuhvatao državne resurse u vidu tehnologije, kapitala, preduzetništva, ljudskih i fizičkih resursa, zatim načine na koji određena nacija ispunjava svoje obaveze poput infrastrukture, vanjskih ograničenja, raznih ideja te kako svi ovi faktori određuju vojnu sposobnost i utiču na borbenu spremnost. Džozef S. Naj ističe da je svaki pokušaj razvitka jedinstvenog indeksa moći neuspješan iz razloga što moć direktno zavisi od ljudi, te njihovih odnosa koji se mijenjaju. Također, autor objašnjava kako se novac kao resurs može koristiti u svrhu mjerjenja kupovne moći, dok s druge strane, apsolutno ne postoji niti jedna standardna vrijednost koja ima mogućnost sumiranja svih odnosa i konteksta sa ciljem proizvodnje ukupne sume moći. Kada je riječ o definisanju pojma moći, Naj pojašnjava kako je moć veoma osporavan pojam. Niti jednu definiciju ovog pojma ne prihvataju svi koji ga upotrebljavaju iz razloga što izbor definicije direktno predstavlja interese i vrijednosti. Autor navodi kako mnogi moći definišu kao sposobnost za postizanje određenih promjena ili odupiranja od istih. Postoji i viđenje koje također moć predstavlja kao sposobnost postizanja željenog cilja, što se direktno odnosi na moć nad prirodom i drugim ljudima. Naj se osvrnuo na riječnik te objasnio kako je moć sposobnost da se nešto uradi i da se proizvede učinak na druge ljude sa tendencijom postizanja očekivanog ishoda. Mnogi to nazivaju uticajem pa nije rijedak slučaj da naprave razliku između moći i uticaja, koji su kako Naj navodi, uzajamno zamjenljivi pojmovi. Značaj broj faktora ima jako veliki uticaj na našu sposobnost za postizanje ciljeva iz razloga što svi živimo u mreži takozvanih nasljednih društvenih sila. Poznati politikolog Piter Kancestajn zastupa tvrdnju u svom radu kako se moć civilizacija razlikuje od moći unutar civilizacija zato što akteri u civilizacijama imaju kontrolu nad tvrdom i mekom moći. Autor objašnjava kako civilizacije i društva nisu nepromjenljive kategorije, dok s druge strane, lideri jesu i pokušavaju oblikovati društvene sile sa više odnosno manje uspjeha. Maks Veber, poznati teoretičar iz Njemačke, je zastupao mišljenje kako stanovništvo želi znati koliki je stepen vjerovatnoće za sprovođenje sopstvene volje aktera u društvenim odnosima.(Naj, 2012: 23).

TRI LICA MOĆI

Nakon različitih definicija moći koje su zasnovane na resursima, važo je spomenuti i pojasniti tri različita aspekta moći koji se također nazivaju licima moći. Riječ je o komandovanju promjenama, zatim kontrolisanju aktuelnih tema, te uspostavljanju preferencija. Jedan od najvažnijih postulata moći jeste sposobnost da se drugima nameće i naređuje promjena ponašanja uprkos njihovim preferencijama, odnosno čemu oni daju prednost. Drugi postulat je također sposobnost, ali ovdje se radi o uticaju na preferencije ljudi kako bi oni željeli isto što i onaj ko vrši uticaj bez naređivanja. Kooptivna moć ili moć koja donosi nove promjene dopunjava komandnu moć, ali je istovremeno u suprotnosti s njom. Autor objašnjava kako se ponekad željeni cilj može postići bez upotrebe sile. Međutim, zapostavljanje ovog postulata moći može direktno dovesti do lošeg stvaranja i upotrebe vanjske politike. Politikolog Robert Dal je tokom 50-ih godina 20.stoljeća u studijama Nju Hejvena definisao prvo lice odnosno prvi aspekt moći. Prvo lice moći svoj fokus pozicionira na sposobnost privlačenja drugih da djeluju suprotno od njihovih početnih strategija i preferencija. Naj zatim objašnjava kako su politikolozi Piter Bakrak i Morton Barac ovu definiciju okarakterisali kao tvrdnju koja je predviđjela takozvano drugo lice moći odnosno drugi aspekt. Zanimljiva činjenica jeste da ponekad upotreba sile nije neophodna ukoliko se institucije i ideje iskoriste kako bi se preferencije drugih predstavile irelevantnim. Ovo ne znači ništa drugo nego da je moguće izvršiti uticaj na očekivanja drugih pomoću legitimnih sredstava koja su izvodiva. 70-ih godina prošlog stoljeća sociolog Stiven Luks istaknuo je tvrdnju kako ideje i vjerovanja daju doprinos pri uobičavanju preferencija drugih. Jedan od najvažnijih postulata moći jeste sposobnost da se drugima nameće i naređuje promjena ponašanja uprkos njihovim preferencijama, odnosno čemu oni daju prednost. Drugi postulat je također sposobnost, ali ovdje se radi o uticaju na preferencije ljudi kako bi oni željeli isto što i onaj ko vrši uticaj bez naređivanja. Sposobnost navođenja drugih da teže istom ishodu bez kontrole nad njihovim izvornim željama, jeste treće lice moći.(Naj, 2012: 31).

Važno je spomenuti poznate svjetske diktatore Hitlera i Staljina koji su svim silama pokušavali da kreiraju takozvanu auru nepobjedivosti sa ciljem privlačenja sljedbenika. Autor navodi kako su pojedini lideri država Jugoistočne Evrope pali pod taj uticaj. Mjera u kojoj sila izaziva strahopštovanje čija je glavna preokupacija privlačenje drugih, može se okarakterisati kao posredan izvor kooptivne moći. Međutim, ako se sila upotrijebi neposredno, onda nije ništa drugo nego oblik prvog lica odnosno prvog aspekta moći. Džozef S. Naj objašnjava stav nekih teoretičara koji su aspekte moći okarakterisali kao javna, skrivena i nevidljiva lica moći. To direktno zavisi od toga koliko je određenoj meti teško odnosno lagano otkriti izvore moći. Interesantna činjenica koju je potrebno istaći jeste da drugo i treće lice moći utjelovljuju aspekte strukturne moći. Struktura se definiše kao potpuna uređenost svih dijelova određene cjeline. Autor pojašnjava kako pojedina ispoljavanja moći direktno predstavljaju odluke nekih aktera, dok su druga ispoljavanja rezultat posljedica koje su uzrokovane nemamjerno te širih društvenih snaga.(Naj, 2012: 33).

Kada je riječ o svjetskoj politici, pojedini ciljevi prema kojima države teže više su podložni uticaju drugog i trećeg lica moći. Naj spominje Arnold Volfersa koji je napravio razliku između ciljeva posjedovanja koji su okarakterisani kao specifični i opipljivi neposredni ciljevi, i ciljeva sredine predstavljenim kao strukturnim i neopipljivim. Trgovinski sporazum i pristup resursima nisu ništa drugo nego ciljevi posjedovanja, dok s druge strane, promocija slobodnog tržišta, demokratije i ljudskih prava jeste cilj sredine.(Naj, 2012: 35).

Džozef S. Naj objašnjava kako politika za sopstvene potrebe može koristiti tri lica moći poredana obrnutim redoslijedom. Kreatori politike moraju prvo dobro razmotriti najbolje načine za oblikovanje preferencija i donošenje dnevnog reda čija je glavna preokupacija uobličenje sredine prije nego se upotrijebi komandno lice moći odnosno prvi aspekt. Autor smatra da oni koji isključivo teže prema sastavljanju drugog i trećeg lica moći sa prvim, propuštaju značajan aspekt moći 21.stoljeća.(Naj, 2012: 37).

POJAM MEKE MOĆI

Autor Džozef S. Naj je u knjizi veoma interesantno definisao razliku između tvrde i meke moći. Tvrda moć se odnosi na uspostavljanje reda i upotrebu sile, dok su karakteristike meke moći pozitivno privlačenje i ubjeđivanje. Metaforički rečeno, tvrda moć gura a meka moć vuče, odnosno privlači. Konačna definicija meke moći jeste sposobnost uticanja na druge pomoću podsticanja pozitivne privlačnosti i ubjeđivanja, zatim resursa koji određenoj agendi daju oblik i svrhu. Resursi koji karakterišu takozvanu tvrdnu moć jesu novac i upotreba sile, dok resursi karakteristični za meku moć jesu institucije, kultura, zatim veliki broj ideja, sistem vrijednosti ali i predstavljanje legitimnih politika. Naj je te resurse podijelio na opipljive i neopipljive, te pojasnio kako veza između tih resursa nefunksioniše uvijek bez greške. Patriotizam, moral i legitimitet su svrstani u kategoriju neopipljivih resursa ali imaju ogroman uticaj na vojnu sposobnost za borbu i pobjedu na frontu. Također, upotreba sile kojom se često prijeti, svrstana je u neopipljive resurse koji predstavljaju tvrdnu moć. Interesantna činjenica za spomenuti je povezanost resursa sa djelovanjem tvrde moći koji imaju mogućnost podsticanja meke moći na djelovanje zavisno od načina na koji se primjenjuju. To je direktno povezano sa primjerom kako komandna moć stvara resurse koji u odmakloj fazi mogu kreirati meku moć. Naravno, riječ je o institucijama koje su svrstane u kategoriju neopipljivih resursa meke moći. Važno je istaći kako opipljivi resursi tvrde moći kao što je vojna sila proizvodi takozvano komandno ponašanje nakon dobijene bitke, baš kao što i kooptivno odnosno idirektno ponašanje proizvodi privlačenje koje direktno zavisi od percepcije posmatrača i njegovog uma. Također, proizvod tvrdog ili mekog ponašanja moći zavisan je od predstave ciljanog subjekta.(Naj, 2012: 41).

Džozef S. Naj je 2004. godine razvio i upotrijebio izraz pametna moć. Glavna preokupacija ovog pojma jeste ispravljanje teze kako meka moć samostalno proizvodi vanjsku politiku, koja nije tačna. Autor je pojam pametne moći definisao kao sposobnost ukrštanja resursa tvrde i meke moći u svrhu stvaranja djelotvorne strategije. Naj pojašnjava razliku između pametne i meke moći. Pametna moć je dostupna svim državama i nalazi se u srži problema konverzije odnosno pretvaranja moći. Meka moć je predstavljena kao dobra i loša što direktno zavisi od načina upotrebe i implementacije. Važna i zanimljiva činjenica koju je potrebno spomenuti jeste da takozvane male države često teže ka razviti pametne strategije moći. Jedan od eklatantnih

primjera za ovo je Norveška koja broji 5 miliona stanovnika, ali je svoju privlačnost učinila izuzetno jakom zahvaljujući politici za izgradnju mira i razvojnoj pomoći. Narodna Republika Kina, permanentna sila kada je riječ o ekonomskim i vojnim resursima, fokusira svoja ulaganja na konstantno poboljšanje meke moći čija je glavna preokupacija tvrdi moć Kine predstaviti manje prijetećom za susjedne države. Također, ovo je način stvaranja pametne strategije odnosno moći. Naj u knjizi objašnjava kako pojedine države i akteri posjeduju više resursa u odnosu na druge, ali kada se radi o pretvaranju resursa u strategije sa ciljem postizanja određenog ishoda, nisu nužno uspješni. Interesantna činjenica vezana za konverziju moći jeste da neki stručnjaci smatraju kako zbog neefikasne strukture vlasti, Sjedinjene Američke Države postaju slabije. S druge strane, neki ističu da civilno društvo i otvorena ekonomija sačinjavaju veliki dio snage SAD-a, van okvira vlade. Konverzija ili pretvaranje moći smatra se lakšim ukoliko države posjeduju višak kapitala, te im je znatno lakše snositi troškove svojih grešaka. Važno je napomenuti da pametna moć i djelotvorne strategije konverzije moći daju stvaraju jasnou sliku za prepoznavanje potencijalnih problema koji mogu nastati prilikom njihove kombinacije. Autor pojašnjava kako tvrda i meka moć imaju tendenciju da osnažuju jedna drugu, mada se ponekad desi međusobno podrivanje odnosno potkopavanje. Iz tog razloga, jako je važna informacija o kontekstu u kojem su tvrda i meka moć povezane, te kakav je njihov odnos u određenim situacijama.(Naj, 2012: 44).

Četvrto poglavlje knjige autora Naja pruža detaljnije objašnjenje meke moći i načine na koje se koristi. Ovaj pojam je akademski, te ga upotrebljavaju svjetski lideri raznih zemalja. Ipak, rasprostranjenost upotrebe pojma meke moći često je uzrokovala pogrešnu namjenu pojma koji je korišten kao sinonim za sve izuzev vojne sile. Mek moć se smatrala kao alternativa sirovoj političkoj moći, pa su je iz tog razloga prihvatali stručnjaci i kreatori politika koji su vođeni etikom. Međutim, kako autor pojašnjava, meka moć je prije okarakterisana kao deskriptivan pojам a ne normativan. Svrha u koju se koristi može biti dobra i loša, što je prisutno kod drugih oblika moći također. Važno je spomenuti Adolf Hitlera, Josif Visarionovič Staljina, i Mao Ce-tunga. Tri lidera su uživala enormnu količinu meke moći kod njihovih sljedbenika, ali ta meka moć nije bila uopšte dobra. Autor je naveo jednu misao koja takozvano ispiranje mozga smatra istim poput upotrebe sile.(Naj, 2012: 107).

Mnogi teoretičari i stručnjaci su odbacivali meku moć predstavljajući je kao jednu od akademskih ideja koje nisu prošle na velikom broju testova politike. Također, zastupaju stav kako se vojska nije povlačila niti obustavljala svoja ratna dejsta uprkos najboljoj metodi kulturnog privlačenja. Suprotno od njihovih stavova, meka moć je jako često imala permanentnu upotrebu i učinak kroz historiju što direktno obuhvata i uticaj na vojske država. Neizbjegna persona za spomenuti kada se govori o mekoj moći jeste poznati kineski filozof Lao Ce sa mišljenjem da je vođa najbolji kada ljudi jedva znaju za njegovo postojanje a ne kada izvršavaju njegove naredbe.(Naj, 2012: 108).

Predstavnik realizma iz Velike Britanije, E.H. Kar je 1939.godine međunarodnu moć razvrstao u tri kategorije. Prva kategorija predstavlja vojnu moć, zatim ekomska moć kao druga kategorija, te na kraju treća kategorija odnosno moć nad mnijenjem. Javno mnijenje se definiše kao rezultat međusobnog komuniciranja publike odnosno stanovništva, s glavnim ciljem kontrole shvatanje, prosuđivanja i zaključivanja o određenom događaju ili temi. Autor objašnjava da su savremeni neorealisti težili da moć učine mjerljivom zbog svojih strukturalnih sudova, pa su iz tog razloga platili cijenu gubeći svoju istančanost. Moć kao takva je svedena na opipljive i mjerljive resurse. Džozef S. Naj objašnjava kako između realizma i meke moći nije prisutno protivljenje zato što meka moć ne predstavlja oblik liberalizma niti idealizma. To je prosti oblik moći koji se koristi u svrhu postizanja bitnih ciljeva. Još jedan interesantan i važan pojam koji se spominje jeste legitimet, precizno opisan kao stvarnost moći. Veliki broj borbi među konkurentima je vođen baš zbog legitimeta sa glavnim ciljem jačanja odnosno lišavanja meke moći aktera. Najbolji primjer za ovo jeste tehnologija i razvijena informatika 21.stoljeća. Pored država, meku moć posjeduju bogate i poznate kompanije, zatim nevladine organizacije, te razne transnacionalne terorističke mreže. Također, uticajni pojedinci u raznim sferama imaju i koriste meku moć kako bi određene ideje učinili lakše razumljivim i prihvatljivim za stanovništvo.(Naj, 2012: 109).

IZVORI MEKE MOĆI

Meka moć država se zasniva na tri glavna postulata. Prvi jeste kultura odnosno sposobnost da se privuče. Drugi postulat čine političke vrijednosti koje se ogledaju u njihovom pridržavanju unutar države i inostranstvu. Na kraju dolazi vanjska politika koja utiče da država bude predstavljena kao legitimna, te da je nosioc moralnog autoriteta. Meka moć stavove i viđenja mete smatra jednako važnim koliko i aktere. Metode privlačenja i ubjeđivanja se izgrađuju na društvenom planu, a zanimljiva metafora kojom je Naj opisao meku moć jeste ples koji zahtijeva partnera. Kultura postoji na različitim nivoima a definisana je kao obrazac društvenih ponašanja putem kojih ljudi prenose znanja, iskustva i vrijedosti. Autor navodi kako aspekti kulture mogu imati prefikse poput univerzalnih i nacionalnih, dok s druge strane, postoje osobeni aspekti karakteristični za neke male grupe. Kultura je uvijek dinamična a nikada statična. Tome svoj doprinos daju međusobni uticaji raznih kultura koji se implementiraju na razne načine. Interesantna činjenica koju autor navodi jeste potreba za boljim istraživanjem kada je riječ o vezi između kulture i ponašanja moći. Pitanje koje potkrepljuje ovu činjenicu predstavljeno je kroz kulturnu privlačnost Zapada, odnosno je li dovoljno moćna da smanji stopu ekstremizma na Bliskom Istoku. Jedan od pozitivnih primjera jeste univerzitet otvoren u glavnem gradu Libanona, Bejrutu, od strane Sjedinjenih Američkih Država. Ovaj čin je dodatno ojačao meku moć SAD-a u Libanu, mada su istraživanja pokazala jačanje meke moći Libana u Sjedinjenim Američkim Državama. Kultura, vrijednosti i vanjska politika jesu glavni resursi na kojima se temelji meka moć, ali nisu jedini. Ekonomski resursi također igraju važnu ulogu u proizvodnji tvrde i meke moći, iz razloga što se mogu upotrijebiti sa svrhom primoranja ili privlačenja. Naj pojašnjava da je u stvarnim situacijama nekada teško za razdvojiti koji se dijelovi ekonomskog odnosa tvore od tvrde a koji od meke moći. S druge strane, veoma koncizan primjer predstavlja Evropska Unija zato što lideri vodećih država Europe predočavaju tendencije i želje drugih država za članstvo, a to je direktni znak meke moći.(Naj, 2012: 112).

Autor navodi kako je meka moć Narodne Republike Kine dospjela do velikog razvoja na prostoru Azije ali i drugih dijelova svijeta, nakon globalne finansijske krize 2008. godine. Vojni resursi mogu ponekad dati veliki doprinos mekoj moći. Međutim, pogrešna upotreba tih resursa može dovesti do direktnog narušavanja meke moći. Navodi primjer invazije Sjedinjenih Američkih Država 2003. godine na Irak koja je u početku izazivala zapanjenost, ali su neefikasna okupacija i mnogi zločini prema zarobljenicima, prekinuli tu zadržavljivost. Pozitivan primjer pomoću kojeg su Sjedinjene Američke Države ojačale svoju meku moć jeste slanje vojske u Libiju nakon razornog zemljotresa koji je pogodio Haiti 2010. godine. Još jedna zanimljiva teza koju je Naj pojasnio, je osvrt na poznate diktatore koji su gradili takozvani mit o nepobjedivosti sa svrhom privlačenja drugih među svoje sljedbenike.(Naj, 2012: 114).

REALIZAM I MOĆ

U ovom dijelu neizbjegan faktor su Sjedinjene Američke Države, odnosno njihova tendencija za fokusiranje na prvi aspekt ili prvo lice moći. Jednim dijelom to predstavlja odraz institucija Sjedinjenih Američkih Država i njihove političke kulture. Naj objašnjava kako je kroz stoljeća prevladavao klasični pristup u međunarodnim poslovima i odnosima imenovan kao realizam. Porijeklo realizma datira još od velikog mislioca i historičara Tukidida, pa sve do Nikole Makijavelija koji je smatrao da se stvari odvijaju po principu ili-ili, te da cilj opravdava sredstvo. Kada je riječ o arhaičnim uslovima svjetske politike gdje nije postojalo ništa iznad državnog vrha, sve države su bile prinuđene oslanjati se na svoje sposobnosti i vrlo često upotrebljavati silu u svrhu postizanja željenih ciljeva. Prema stanovištu realizma, svijet je okarakterisan kao niz suverenih država koje imaju konstantnu tendenciju za očuvanje svoje bezbjednosti pomoću vojne sile koja se smatra konačnim instrumentom. Ova definicija je direktno povezana sa predstavljanjem rata kao neprekidnog aspekta međunarodnih odnosa kroz stoljeća. Važna činjenica za spomenuti jeste da sve pristalice realizma globalnu politiku ne vide drugačije nego kao politiku moći. Autor navodi kako su u pravu, međutim veliki broj realista ograničava svoje viđenje i shvatnje moći. S druge strane, realisti koji su pragmatični razumiju moć ispravno jer uzimaju u obzir sve aspekte poput metoda privlačenje, ubjeđivanja i raznih ideja koje ona sa sobom nosi. Također, Džozef S. Naj objašnjava da su mnogi klasični realisti imali puno bolju percepciju i razumijevanje meke moći za razliku od njihovih nasljednika u modernom dobu.(Naj, 2012: 38).

Realizam je predstavljen kao dobar potez kada je riječ o predstavljanju i objašnjavanju međunarodnih odnosa. Međutim, današnja situacija je drugačija iz razloga što države nisu više glavni i jedini akteri globalnih odnosa. Sigurnost država ne predstavlja više glavni cilj kojem se teži i upotreba sile nije jedini, nije najbolji niti najefkisaniji instrument za postizanje željenih pobjeda. Kada se prioriteti država promijene odnosno pređu na viši nivo, direktno se nailazi na međuzavisnot zemalja poput Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Australije, Japana i naravno država Evrope, objašnjava Naj. Principi liberalne kulture, uzajamne demokratije i snažnog umrežavanja transnacionalnih poveznica imaju direktan uticaj na anarhiju, te potpuno drugačije posljedice od onih koje realizam predviđa. U takvima okolnostima, strategije pametne moći igraju veoma važnu ulogu zbog jače prisutnosti drugog i trećeg aspekta odnosno lica moći. Meka moć daje svoj doprinos u više sfera politike, ne isključivo u odnosima razvijenih država. Savremeno doba tehnologije rezultiralo je sve snažnijim stvaranjem komunikacijskih strategija, i više nije najvažnije koja vojska pobjeđuje već čija priča odnosi trijumf. Kada je riječ o globalnom problemu terorizma odnosno borbi protiv istog, autor pojašnjava da je ključni element diskurs koji se dopada većini, te na taj način utiče na sprječavanje regrutovanje radikalnih poteza. Vojna sila uz pratnju meke moći i njenih instrumenata koriste se s ciljem oblikovanja preferenci određenog stanovništva. Drugim riječima, teži se ka osvajanju ljudskih srca i umova. Informativno-komunikacijska komponenta predstavlja glavnu karakteristiku pametnih strategija iz razloga što se države međusobno takmiče u domenu odreživanja normi, a to direktno utiče na važnost kreiranja raznih agendi. Kao eklatantan primjer za ovo autor je naveo rat u Iraku gdje je poznata televizijska kuća Al Džazira odigrala važnu ulogu u formiranju oblika diskursa. Taj čin je predstavljao puno više od obične propagande.(Naj, 2012: 39).

Veoma prisna veza između politike i kulture traje jako dugo. Metaforički rečeno, kultura služi kao gorivo političkoj mašini. Knjiga „Cultural Diplomacy“ ovu kombinaciju karakteriše efikasnom ako se koristi pažljivo, jer su glavni ciljevi predstavljanje političkih poruka, zatim sigurna izgradnja političkih odnosa, te pomoći pri važnim pregovorima. S druge strane, pogrešna upotreba može ostaviti dugoročne posljedice.(Bound, 2007: 53).

MEKA MOĆ I NJENI RESURSI

Autor je naveo zanimljivu informaciju vezanu za meku moć, a to je da određeni kritičari nisu baš zadovoljni sa glavnom definicijom meke moći. Zastupaju stav kako je definicija postala nejasna iz razloga njenog proširenja na ekonomsko državništvo i vojnu moć. Naj je opovrgnuo njihovu tvrdnju i dokazao kako je pogrešna zato što su kritičari pomiješali djelovanje države sa tendencijom ka postizanju određenog cilja i resurse koji se koriste kao alat. Naredbe, metode prisile, zatim prijetnje i kazne ne predstavljaju ništa drugo nego takozvanu tvrdnu moć država. Na drugoj strani, davanje oblika diskursu, te pozitivno privlačenje i ubjedivanje kada je riječ o postavljanju dnevnog reda, jeste meka moć. Kao što je ranije objašnjeno, tvrda moć gura a meka moć vuče. Resursi povezani direktno sa tvrdom moći su novac i sila, odnosno opipljivi resursi. Suprotno od toga, neopipljivi resursi meke moći su institucije, vrijednosti, ideje i kultura.(Naj, 2012: 40).

Naj ističe, zatim objašnjava pogrešno tumačenje meke moći od strane nekih analitičara koji su smatrali meku moć sinonimom za kulturu, da bi nakon tog mišljenja započeli sa umanjivanjem značaja meke moći. Autor izdvaja zanimljiv opis od strane historičara Najal Fergusona koji je kulturna i ekomska dobra okarakterisao kao meku moć, da bi je nakon toga odbacio sa stavom kako je, metaforički rečeno, mekana. Džozef S. Naj pogađa u srž pojašnjavajući da razne militante grupe mogu piti poznata pića i nositi brendiranu odjeću, pa opet činiti zločine. Proizvodnja takozvanog povoljnog ponašanja zavisi od posjedovanja određenih resursa moći, zatim konteksta i vještine aktera u procesu pretvaranja resursa. Jednostavniji primjeri objašnjavaju da razmjena Pokemon sličica ili konzumiranje japanske kuhinje, neće nužno prenijeti moć na Japan. Ovaj princip se odnosi i na resurse tvrde moći. Ukoliko određena država ima mnogo jaču tenkovsku potporu, može dobiti rat u pustinji ali ne u močvari, iz razloga što je teren veoma nepristupačan za kretanje teške artiljerije poput tenkova.(Naj, 2012: 42).

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE I MEKA MOĆ

Kada se vodi rasprava o mekoj moći i svim njenim pratećim resursima, neizbjegjan akter su Sjedinjene Američke Države koje predstavljaju apsolutni vrh upotrebe meke moći kroz desetljeća. Holivudski filmovi, muzika, stripovi, poznati brendovi hrane i pića su direktni indikatori meke moći. Džozef S. Naj objašnjava tezu pojedinih analitičara koji su meku moć u 21. stoljeću predstavili kao oblik kulturnog imperijalizma. Zanimljiva je njihova tvrdnja o američkoj kulturi kao kreatoru takozvanog hegemonističkog liberalnog dijaloga. Jedan od glavnih dijelova savremene svjetske politike su verbalni okršaji odnosno rasprave među suprotstavljenim akterima i njihovim diskursima. Također, autor pojašnjava tvrdnju nekih analitičara vezanu za globalni rat protiv terorizma. Oni smatraju da je sposobnost Sjedinjenih Američkih Država postavljanje okvira svjetske politike nakon 11.09.2001. godine. Američke vrijednosti su povezane sa vrijednostima drugih u vremenu informatičkog razvoja kada ljudi teže ka slobodi govora, međutim nisu okarakterisane kao apsolutno univerzalne. Kad je riječ o zajedničkim vrijednostima, veoma je važno spomenuti da te vrijednosti stvaraju osnovu mekoj moći za djelovanje u nekoliko pravaca, odnosno prema Sjedinjenim Američkim Državama i od njih. Zagovornici američkog hegemonizma nad diskursom imaju poteškoće za njegovo dokazivanja iz razloga što je politika veoma raznolika, te su odnosi na globalnom nivou institucionalno podijeljeni odnosno fragmentirani. Za pravilno postavljanje perspektive na meku moć SAD-a, Naj se ponovo osvrnuo na Kinu. Početkom 90-ih godina ogroman broj članaka i eseja na temu meke moći je objavljen, te je na taj način pojam meka moć direktno uključen u jezik. Kroz stoljeća, Narodna Republika Kina je imala veoma privlačnu tradiciju i kulturu, koja se trenutno ubraja u takozvano globalno carstvo popularne kulture. Stotine Konfučijevih instituta je otvoreno širom planete sa svrhom podučavanja kineskom jeziku, kulturi i tradiciji. Bitan faktor jeste način prilagođavanja diplomacije Narodne Republike Kine. Pridruživanje WTO-u, zatim slanje preko tri hiljade vojnika u mirovne misije Ujedinjenih Nacija, rješavanje teritorijalnih sporova, pružanje podrške diplomaciji vezano za ograničenje proizvodnje oružja. Sve to je doprinijelo smanjivanju vjerovatnoće da bi druge države udruženim snagama stvorile otpor rastućoj sili kakva je Narodna Republika Kina. Velike svjetske sile imaju tendenciju za upotrebljavanje kulture i diskursa sa ciljem promocije svojih prenosi putem meke moći koju su kreirali. Mnogi su razvoj Kine okarakterisali kao alarm za uzbunu drugim državama, ali isključivo upotreba te moći može predstavljati problem. Ukoliko Sjedinjene

Američke Države i Narodna Republika Kina postave fokus na metode pozitivnog privlačenja, šanse za sukob će biti znatno smanjene.(Naj, 2012: 118).

MEKA MOĆ I AGENDA

Meka moć je direktno infiltrirana u tri lica odnosno aspekta moći. Poznate su metode privlačenja i ubjeđivanja kada je riječ o mekoj moći. Metoda privlačenja je dosta složenija u odnosu na prvi pogled iz razloga što se može odnositi na obraćanje pozitivne ili negativne pažnje, te na stvaranje takozvanih magnetskih efekata koji su primamljivi. Da li će pažnja biti okarakterisana kao dobrodošla, zavisi isključivo od konteksta. Nije rijedak slučaj da pažnja bude asimetrična. Logički, pažnja je veća što je problem ozbiljniji. Interesantna teza za spomenuti jeste kako slabiji akter odnosno država može postići taktički dobitak kada je riječ o poređenju sa jačim. Međutim, autor objašnjava kako ovaj način privlačenja ne predstavlja meku moć jer se ona zasniva na pozitivnom privlačenju sa primamljivim sadržajem. Metodu pozitivnog privlačenja na nivou država je objašnjena veoma jednostavno podjelom koju je osmislio Aleksandar Vuving. Podjela se sastoji od tri glavne vrline koje su ključne za pozitivnu privlačnost, a to su: dobrodošnost, vještina, ljepota. Dobrodošnost ne predstavlja ništa drugo nego način odnosa određenog aktera prema drugima, a kad je neko dobrodušan rezultat su povjerenje, saosjećanje i kredibilitet. Druga vrlina jeste vještina odnosno briljantnost koja opisuje način na koji akter postiže cilj, što direktno kod drugih izaziva divljenje, poštovanje pa čak i pokušaj oponašanja. Treća vrlina je ljepota ili harizma koja predstavlja akterov odnos prema vrijednostima, idealima, raznim idejama i vizijama. Ova vrlina kod drugih stvara privrženost i nadahnuće. Autor je vrlo koncizno pojasnio podjelu vrlina, međutim, naveo je takozvanu drugu stranu medalje. Ukoliko akter ne posjeduje prethodno nabrojane vrline, rezultat upotrebe nekih resursa može biti potpuna ravnodušnost, a to je potpuno suprotno od meke moći. Važno je napomenuti kako implementacija meke moći pomoću metode privlačenja ne zavisi samo od kvaliteta aktera, već i od načina na koji meta percipira taj kvalitet. Kada meta kvalitet i djelovanje aktera shvati kao zlobno, zatim manipulativno, neizbjegjan rezultat toga jeste potpuna odbojnost. Naj objašnjava bitnu činjenicu kroz primjer takozvanog programa pomoći. Ukoliko meta program doživi i okarakteriše kao manipulativan, djelovanje meke moći se po automatizmu slabi.(Naj, 2012: 121).

Druga metoda koja je vrlo važna i efikasna, te usko povezana sa metodom privlačenja, jeste metoda ubjeđivanja. Ova metoda generalno predstavlja upotrebu argumenata sa krajnjim ciljem da se utiče na uvjerenja i djelovanje drugih aktera bez upotrebe sile. Bitan faktor koji je sadržan u metodi ubjeđivanja je manipulacija. Manipulacija u metodi ubjeđivanja se odnosi na konkretno naglašavanje određenih stvari, odnosno apsolutno zanemarivanje drugih stvari. Nije rijedak slučaj da ubjeđivanje dosegne toliki obim koji obuhvata i prevaru. Kada je riječ o metodi ubjeđivanja, racionalni argumenti se pozivaju isključivno na činjenice, uvjerenja o uzročnosti odnosno kauzalnosti, te normativne pretpostavke. Rezultat toga jeste povezivanje sa takozvanim uokvirenjem problema pomoću metode privlačenja gdje se fokus prebacuje na emocije. Na osnovu toga je prikazana uska povezanost privlačenja, povjerenja i ubjeđivanja. Autor objašnjava kako su određeni racionalni argumenti samoizvršni, te navodi kako valjan dokaz može biti ubjedljiv iako ga neprijatelj iznosi. Međutim, većina argumenata obuhvata činjenice, zatim razne tvrdnje o vrijednostima i uokvirenja dnevnog reda, što direktno zavisi od stepena povjerenja, te privlačnosti. U svojoj knjizi Naj je naveo primjer anegdote koja govori o prodaji nuklearnog oružja Pakistanu od strane Francuske. Neizbjeglan akter, Sjedinjene Američke Države, predočile su zajedničke interese kada je riječ o zabrani proliferacije oružja koje imaju sa Republikom Francuskom. Zanimljiva činjenica jeste odsustvo privlačenja između vlada, te naravno uvjerenja kako su obavještajni podaci provjereni i tačni. Autor pojašnjava da bi takva metoda ubjeđivanja doživjela neuspjeh. Uokvirenje dnevnog reda posjeduje direktnu vezu sa metodom ubjeđivanja. Argument koji je, metaforički rečeno, privlačno uokviren i okarakterisan legitimnim od strane mete, ima mnogo veće šanse da bude ubjedljiv. S druge strane, ubjeđivanje je većinom idirektno pa se iz tog razloga sprovodi kroz šire narodne mase odnosno publiku, a ne preko državnog vrha. Jedna od karakteristika posrednog pokušaja ubjeđivanja jeste uticaj na treću stranu raznim apelima čije su osnove emocije. Također, oslonac je diskurs a ne logika iz razloga što diskurs igra veoma važnu ulogu pri uokvirenju problema veoma ubjedljivo pomoći manipulacije. Autor je objasnio kako pretjerano i otvoreno korišćenje manipulacije dovodi do gubitka diskursne moći ubjeđivanja, što direktno potvrđuje činjenicu da nije važan samo kvalitet aktera za postizanje cilja, već i percepcija od strane mete.(Naj, 2012: 122).

DIPLOMATIJA I MEKA MOĆ

Džozef S. Naj je kroz poglavlja o mekoj moći veoma dobro objasnio mogućnosti i teškoće kada je riječ o upotrebi vojnih, zatim ekonomskih resursa sa ciljem stvaranja, te implementacije meke moći. To se također odnosi na instrumente javne diplomatijske politike iz razloga što brojne poteškoće u političkoj sferi uzrokuje lagana dostupnost izobilja informacija, te podložnost promjenama demokratskih stilova vlasti. Kreiranje meke moći pomoću javne diplomatijske politike jest teško ali je istovremeno važan faktor. Savremeni svijet je zasnovan na podjeli moći koju čine nedržavni akteri, te iz tog razloga kako bi vlade ostale relevantne prihvataju moć kao manje hijerarhijsku u vremenu tehnologije jer je značaj društvenih mreža krucijalan. Državni lideri imaju obavezu da razmišljaju kako upotrijebiti metode privlačenja umjesto naređenja, zato što je savremeni svijet umrežen. Takozvana dvosmjerna komunikacija donosi željene rezultate u odnosu na komandovanje, jer se tu lideri karakterišu kao dio procesa a ne kao sami vrh. Važan podatak jest da djelovanje državnih vlasti kroz politiku i javnu diplomatičku politiku samo djelomično kreira meku moć. Sa druge strane, nedržavni akteri igraju veliku ulogu u proizvodnji meke moći unutar državnih granica, ali i van njih. Nedržavni akteri imaju ogroman uticaj na vlade drugih država te na taj način stvaraju okruženje za politiku koju zagovara određena država. Naravno, okruženje može biti pozitivno ili negativno. Meka moć ima tendenciju ka povećanju stepena vjerovatnoće za prihvatanje određene politike od strane drugih država, sa ciljem postizanja očekivanog ishoda. Klasična diplomacija stavila naglasak na razmjenu poruka među liderima putem veoma povjerljivog načina komunikacije. Autor objašnjava kako su vlade međusobno komunicirale neposredno, ali su također nastojale indirektno izvršiti uticaj, te je iz tog razloga indirektni oblik diplomatijske politike preimenovan u javnu diplomatičku politiku. Naj pojašnjava kako tendencije za uticaj na druge države vuku korijene iz historije. Primjer kojim ovu tvrdnju potkrepljuje jeste slanje agenata u Sjedinjene Američke Države od strane nove vlade u Francuskoj, nakon poznate Francuske revolucije. Njihov glavni zadatci obuhvataju neposredni uticaj na javno mnjenje. Druga polovina 19. stoljeća Francuskoj donosi poraz u ratu protiv Pruske, što rezultira stvaranjem Francuske alijanse čija je glavna preokupacija bila obnova nacionalnog prestiža i kulture. Sjedinjene Američke Države su pomoći holivudskih filmova prezentovale sebe u pozitivnom svjetlu tokom Prvog svjetskog rata.(Naj, 2012: 131).

Razvojem tehnologije u tom vremenu, tačnije radio prijemnika, glavni i najuticajniji model javne diplomatiјe postala radio difuzija. Poznata kompanija BBC je osnovana davne 1922.godine, a tokom 30-ih godina prošlog stoljeća totalitarne vlade su kreirale razne propagandne emisije i filmove. Autor ističe kako je radio difuzija zadržala svoju relevantnost u savremenom svijetu, međutim, pojava interneta i društvenih mreža, zatim razvoj i jačanje transnacionalnih organizacija, podigli su javnu diplomatiјu na složeniji nivo. Linija dvosmjerne komunikacije ne predstavlja više glavni faktor iz razloga što su tu sada prisutne nevladine organizacije, društvo i javnost. Naj navodi zanimljivu činjenicu koja je prisutna u savremenom svijetu, a to je odlična pozicija za korištenje meke moći od strane aktera koji ne pripadaju vladama. Određena vlast će pokušati da izvrši uticaj na drugu vlast, dok će transnacionalne organizacije težiti ka uticaju na obje vlade pomoću informativnih kampanja. Džozef S. Naj je u knjizi te kampanje okarakterisao kao kampanje pod nazivom „imenuj i posrami“ koje se koriste u svrhu uticaja na druge vlade te vršenje pritiska na nedržavne aktere kao što su poznate korporacije. Direktan rezultat toga jeste formiranje novih kombinovanih koalicija među vladinim i nevladinim akterima, a njihova zajednička komponenta je upotreba javne diplomatiјe sa ciljem postizanja željenog ishoda. Međutim, upotreba javne diplomatiјe od strane državnog vrha čija je glavna tendencija kontrola i upotreba meke moći, donosi sa sobom nove probleme. Autor pojašnjava da promocija imidža neke države pomoću metode pozitivnog privlačenja nije nova stvar, ali su tokom prethodnih godina znatno promijenjeni uslovi za kreiranje meke moći. Veći broj država u savremenom svijetu uređene su demokratski, pa se u takvom okruženju diplomatiјa fokusira na javno mnjenje koje može postati važan faktor za postizanje željenog cilja. Također, od krucijalne važnosti je povjerljiva komunikacija među liderima država. Zanimljiva činjenica jeste predstavljanje informacije kao kreatora moći. Bitno je naglasiti da većina svjetske populacije ima pristup takvoj moći. Ipak, autor opisuje razvoj tehnologije kao glavnog krivca za opadanje obrade i prijenosa informacija. Ogorčna količina informacija uzrokuje smanjenu pažnju iz razloga što konstantno plasiranje informacija kod publike uzrokuje zbunjenost jer ne znaju gdje da postave svoj fokus. Naj navodi podatak o sve većoj potražnji za takozvanim spin stručnjacima koji predstavljaju izvor moći za one koji ukazuju na informacije vrijedne pažnje.(Naj, 2012: 133).

Kada je riječ o spin stručnjacima i medijskim urednicima, najvažniji resurs za stvaranje meke moći je kredibilitet. Političke borbe u savremenom svijetu se vode generalno sa cilje uspostavljanja ili uništavanja kredibiliteta, koji je u savremenom svijetu veoma važan. Vlade država se za kredibilitet ne takmiče isključivo sa drugim država, jer važnu ulogu tu igraju svjetske korporacije, nevladine organizacije i mediji. Autor je opisao politiku kao utakmicu konkurentnog kredibiliteta jer se svijet tradicionalne političke moći sveo na pitanje čija vojska ili ekonomija će odnijeti pobjedu nad drugom. Kao što je objašnjeno u prethodnim pasusima, glavni instrument meke moći postao je diskurs koji se ogleda u nadmetanju vlada sa drugim organizacijama u svrhu jačanja svog kredibiliteta odnosno slabljenja tuđeg. Džozef S. Naj je naveo koncizan primjer poput događaja iz 2000.godine gdje su akteri bili Republika Srbija i NATO pakt, gdje su važnu ulogu odigrali upravo mediji i internet. Još jedan primjer dolazi iz Islamske Republike Iran. Ponovo internet i društvena mreža Twitter uspjeli su održati transnacionalnu komunikaciju vezano za događaje nakon izbora 2009.godine. Zanimljivost vezana za informaciju koja izgleda poput propagande jeste mogućnost kontraproduktivnosti ukoliko obuhvata kredibilitet i ugled države. Ova činjenica je potkovana primjerom preувелиčavanja o nuklearnom oružju u posjedu Sadama Huseina, što je dovelo do laganog mobilisanja vojske. Međutim, to je bio klasičan primjer propagande te je iz tog razloga kredibilitet Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije bio uzdrman. Autor pojašnjava kako skeptici javnu diplomatiju karakterišu kao eufemizam odnosno zamjenu za propagandu. Također, navodi njihovu grešku jer javna diplomatija nije isključivo PR kampanja. Predstavljanje pozitivnog imidža, zatim prijenos informacija su dio javne diplomatičke politike, međutim ona obuhvata izgradnju dugoročnih odnosa čija je glavna preokupacija kreiranje povoljnog i stabilnog okruženja za implementiranje politike određene države. Javna diplomatija se zasniva na tri osnovna koncepta. Prvi je komunikacija koja se odnosi na pojašnjenje konteksta odluka vezanih za domaću i vanjsku politiku. Važan faktor prvog koncepta predstavljen je kroz sposobnost rješavanja kriznih situacija, iz razloga što brza i adekvatna reakcija u javnoj diplomatičkoj politici na dezinformacije znači stabilnost i snagu. Ovaj koncept se mjeri u satima ili danima. Drugi koncept ogleda se u strateškoj komunikaciji sa setom jednostavnih tema koje su slične političkoj ili marketinškoj kampanji. Najbolji primjeri su Svjetko prvenstvo u fudbalu iz 2010.godine održano u Južnoj Africi, zatim Šangajska izložba održana također 2010.godine. Drugi koncept može trajati sedmicomama, mjesecima, šta više godinama. Treći koncept javne diplomatičke politike nije ništa drugo nego razvoj dugoročnih odnosa sa ključnim akterima kroz godine ili čak desetljeća.(Naj, 2012: 135).

Autor objašnjava zabrinutost od strane nekih kritičara, a razlog njihove zabrinutosti zasniva se na mišljenju kako pretjerana militarizacija vanjske politike narušava kredibilitet. S druge strane, određeni teoretičari i kritičari smatraju da je potrebna nova, dodatno osnažena javna diplomacija koja će dati posao diplomatiskim stručnjacima iz oblasti novih medija i međukulturne komunikacije. Još jedan važan faktor je posjedovanje odgovarajućih kontakata koji predstavljaju sponu sa slabo zastupljenim grupama. Kada se govori o javnoj diplomatskoj, centralizovani pristup masovnih medija je od ključnog značaja. Neke od glavnih preokupacija svih državnih vlada jesu ispravljanje pogrešnog predstavljanja politika i tendencija za prenosom važnih strateških poruka. Moć masovnih medija odnosno njihovog pristupa predstavljena je obimom publike, što je direktno povezano sa stvaranjem javne svijesti i uspostavljanjem dnevnog reda. Međutim, ne postoji idealan koncept. Slabost masovnih medija ogleda se u nesposobnosti uticaja na percepciju određene poruke u različitim kulturama. Naj pojašnjava da su često kulturne barijere glavni krivac za iskrivljeni prijenos poruke. Bitno je spomenuti sistem umrežene komunikacije iz razloga što posjeduje sposobnost da veoma efikasno koristi dvosmjernu komunikaciju, zatim generacijske odnose u svrhu prevazilaska kulturnih razlika i barijera. Direktan proizvod toga jesu zajedničke poruke nastale među različitim kulturama. Kultura je na taj način ubačena u dinamičnu mrežu, te iz tog razloga ne predstavlja prepreku. Ipak, vlade nemaju mogućnost postizanja takvog tipa fleksibilnosti i decentralizacije zbog njihovih centralističkih struktura. Tad na scenu stupaju nevladine organizacije sa drastično većim stepenom fleksibilnosti. Zahvaljujući nevladinim organizacijama, javna diplomacija nije više ograničena isključivo na promotivne kampanje, razne poruke i kontakte sa javnošću drugih država. Glavna preokupacija jeste izgradnja odnosa sa akterima civilnog društva drugih država, zatim poboljšanje mreže nevladinih aktera unutar države, te aktera u inostranstvu. Politika državnog vrha određene države se u ovom procesu fokusira na sudjelovanje u takozvanim prekograničnim mrežama, zatim njihovu promociju. Vlade ne teže kontroli ovih procesa iz razloga što pretjerana kontrola ili sam utisak da ona postoji, narušava kredibilitet kojeg stvara dinamični sistem umrežavanja. Autor objašnjava kako transformacija javne diplomacije karakteriše javnost kao permanentnog i ravnopravnog koautora komunikacije.(Naj, 2012: 138).

Glavni cilj vlade određene države je postizanje željenog ishoda u umreženoj sferi nove javne diplomatijske. To će postići ukoliko se naviknu na odricanje većeg dijela kontrole. Međutim, negativna strana tog odricanja ogleda se u neposjedovanju ciljeva od strane civilnog društva koji bi se poklapali sa politikom državnog vrha. Naj objašnjava zanimljivu i jako važnu činjenicu, a to je vladina upotreba novih tehnologija društvenog umrežavanja pomoću uposlenika koji su ovlašteni za korištenje društvenih mreža Fejsbuk i Twiter. Apsolutno prepuštanje slobode je rijedak slučaj iz razloga što vlade preferiraju zadržati čak i slabiju kontrolu. Kada je riječ o demokratski uređenim državama, opozicija vrlo lako može skupiti poene na račun službenika koji nisu sposobni da zaštite nacionalne interese i poruke. Autor pojašnjava da se potpuno ista kritika upućuje na račun domaćih nevladinih aktera. Ipak, problemi domaće politike su permanentni i povezani sa novom javnom diplomacijom. Međunarodni efekti igraju veoma važnu ulogu i daju doprinos u rješavanju tih problema zato što drugačije mišljenje kombinovano sa samokritikom može dodatno ojačati kredibilitet određene države, te stvoriti privlačnost društava koja spremno tolerišu drugačije stavove odnosno neslaganje u svemu. Neugodnost koju vlada neke države može doživjeti jeste kritika njene politike. Međutim, pozitivna strana toga jeste prikaz društva kao privlačnog što direktno utče na stvaranje meke moći. Decentralizacija i smanjenje kontrole država često predstavljaju glavne faktore u kreiranju meke moći. Naj pojašnjava da je nova javna diplomacija veoma teška za demokratski uređene sistema, te još teža za države poput Narodne Republike Kine u sferi međunarodnih odnosa. Referisao se na određene posmatrače koji tvrde da meka moć ne potiče od vlade već od društva. Vlada Narodne Republike Kine svojim razvojem kontinuirano demantuje protivnike, ali kada je riječ o sferi ljudskih prava, politički sistem, vojna i ekomska snaga imaju negativan uticaj na kineki imidž u inostranstvu. Džozef S. Naj također naglašava kako je upravljanje mekom moći veoma važan ali istovremeno težak zadatak.(Naj, 2012: 139).

REZIME DRUGOG DIJELA

Drugi dio instraživačkog rada fokusiran je na objašnjenje pojma moći koji se uopšteno definiše kao sposobnost kontrole i uticaja na druge, te sposobnost odupiranja tome. Sljedeći faktor koji je veoma bitan su tri aspekta odnosno tri lica moći. Kada je riječ o moći, neizbjegna je jedna od tri glavne teorije međunarodnih odnosa, koju je autor Naj veoma dobro pojasnio. Naravno, realizam je u pitanju. Svjetska sila usko povezana sa realizmom su Sjedinjene Američke Države, također poznate po kreiranju i upotrebi svoje meke moći kroz desetljeća. Meka moć SAD-a su holivudski filmovi, riznica svjetski poznate muzike, te razni proizvodi fokusirani na hranu, piće i odjeću od strane poznatih kompanija. S obzirom da je sve povezano u ovom domenu moći, pojašnjeni su izvori i resursi meke moći. Pored vlada i državnih elita, meku moć posjeduju određeni pojedinci koji su veoma popularni u sferama poput muzike, sporta, nauke i slično. To nas direktno vodi do upotrebe meke moći u međunarodnim odnosima i diplomaciji, zatim izgradnji agende određenih država i čvrste relacije sa nevladinim organizacijama. Negativna strana predstavljena je korištenjem izmišljenih propagandi sa ciljem postizanja određenog interesa. Meka moć nije ništa drugo nego sposobnost da se utiče na druge bez upotrebe sile, takozvanim metodama pozitivnog privlačenja i ubjeđivanja. Glavna preokupacija zasniva se na globalnom sistemu umrežavanja različitih kultura, kroz zadržavanje relevantnosti svake države. Upotreba meke moći predstavlja jedan od najvažnijih alata u svrhu postizanja željenog cilja. Međutim, to nije uvijek lagan zadatak državama ali tad na scenu stupaju nevladine organizacije jer su fleksibilnije u odnosu na vlade država. Podizanje i zadržavanje imidža određene države na zavidnom nivou glavni je cilj. To su pokazale zemlje poput Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Francuske, Italije, Njemačke, Kine, Japana i mnogih drugih.

III POPULARNA KULTURA BOSNE I HERCEGOVINE 80-ih GODINA

Treće poglavlje ovog istraživačkog rada, ujedno i glavno, fokusira se na popularnu kulturu Bosne i Hercegovine 80-ih godina prošlog stoljeća, preciznije u periodu od 1979. do 1989. godine. Kada je riječ o popularnoj kulturi BiH iz tog perioda, glavna asocijacija ukazuje na uspjehe u sportu, muzici, te drugim sferama umjetnosti. Sve to je dalo ogroman doprinos u razvoju države i njenog renomea. Također, važno je istaći kako je popularna kultura Bosne i Hercegovine imala jak uticaj na stvaranje slike o tadašnjoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Hronološki posložena sportska dostignuća započinju 1979. godine osvajanjem titule prvaka Evrope u košarci od strane Košarkaškog kluba „Bosna“, zatim 1981. godine finale Kupa maršala Tita koje je odigrano na beogradskoj Marakani između velikana bh.fudbala, FK „Velež“ i FK „Željezničar“. Ovo finale je važno iz razloga što su taj kup osvajali uglavnom klubovi iz takozvane „velike četvorke“. Tri godine kasnije, odnosno 1984.godine, Sarajevu kao glavnom gradu Bosne i Hercegovine povjerene su XIV.Zimske Olimpijske Igre. Popularna olimpijada je stigla kao nagrada za uloženi rad i trud, zauvijek upisujući Bosnu i Hercegovinu na svjetsku mapu. Godinu dana nakon ZOI 84, postignut je najveći uspjeh u klupskom fudbalu koji još uvijek nije nadmašen. Naravno, riječ je o polufinalu tadašnjeg Kupa UEFA iz 1985.godine koje su odigrali FK „Željezničar“ i mađarski „Videoton“. U finalu je čekao španski gigant „Real Madrid“ prethodno eliminišući engleskog giganta „Mančester Junajted“. Sfera muzike je također doživljavala svoj procvat jer se pojavio veliki broj bendova i solo izvođača koji su nastupali širom starog kontinenta ali i širom planete. Na taj način promovisali su Bosnu i Hercegovinu, te naravno Jugoslaviju u najboljem svjetlu, privlačeći veliki broj turista i sklapanje novih prijateljstava među državama. Popularnost pjesama iz tog desetljeća ne blijedi ni dan danas, a to dovoljno govori o kvalitetu muzike. Neizbjeglan postulat popularne kulture Bosne i Hercegovine 80-ih godina jeste humor. Veoma je važno spomenuti faktor koji je prethodio poznatom serijalu „Top lista nadrealista“ i predstavi „Audicija“. Emisija u produkciji Televizije Sarajevo iz 1976.godine nazvana „Teversenove bajke“ je preteča ovim kultnim ostvarenjima. Glavna tematika emisije bili su skečevi i muzički performansi popularnih muzičara tog doba.

BOSNA PRVAK EVROPE

Sport je jedan od najvažnijih aspekata popularne kulture određene države iz razloga što direktno doprinosi promociji zemlje koju predstavlja, te pozitivnom privlačenju drugih država. Bosna i Hercegovina je pravi rasadnik sportskih talenata koji su izgradili karijere u poznatim evropskim i svjetskim klubovima. Dovoljan pokazatelj toga jeste historijski plasman reprezentacije na svjetsko prvenstvo u fudbalu, održano 2014. godine u Brazilu. Samo godinu dana kasnije, kadetska reprezentacija Bosne i Hercegovine u košarci osvaja titulu evropskog prvaka. Bitno je istaći kako ulaganja u sport nisu dovoljna što direktno utiče na plasman i rezultat. Nažalost, moderno vrijeme nije donijelo ništa dobro za Košarkaški klub „Bosna“ iz razloga što su nagomilani dugovi uzrokovali stečajni postupak. Međutim, nekada je situacija bila potpuno drugačija. Spoj talenta, rada i ulaganja rezultirao je najvećim uspjehom bosanskohercegovačke košarke. Naravno, riječ je o osvajanju titule prvaka Evrope od strane KK „Bosna“ iz 1979. godine. Interesantna činjenica za istaći jeste popularni nadimak košarkaša „Bosne“ koji je glasio „Studenti“. Upravo oni su 05.04. daleke 1979. godine u francuskom gradu Grenobl pred 12.000 gledatelja u dvorani pobijedili „Emerson“, košarkaški klub iz Italije, rezultatom 96:93. Sastav pobjedničkog tima KK „Bosna“ činili su Borislav Vučević, Anto Đogić, Predrag Benaček, Boško Bosiočić, Nihat Izić, Ratko Radovanović, Dragan Zrno, Žarko Varajić, Mirza Delibašić, Sabahudin Bilalović, Sabit Hadžić, Svetislav Pešić. Trener je bio Bogdan Tanjević. Za košarkaški klub „Emerson“ nastupili su Gergati, Kolombo, Gvalko, Morse, Osola, Menegin, Kaneva, Tosarini, Kararia, Jalverton. Ekipu je trenirao Dodo Ruskoni. Popularni „Studenti“ su odigrali fenomenalnu utakmicu predvođeni Žarkom Varajićem koji je postigao 45 poena. Legendarni Mirza Delibašić dodao je svojih 30 poena u toj utakmici. Vrhunski pripremljena, timski odigrana partija Kindeta i ekipe rezultirala je najvećim uspjehom tadašnje jugoslovenske košarke, zahvaljujući Košarkaškom klubu „Bosna“ iz Sarajeva. Ova zlatna generacija se nije zaustavila samo na tituli prvaka Evrope, već je 1980. godine osvojila drugo mjesto na Interkontinentalnom klupskom prvenstvu koje je održano u Brazilu. („KK Bosna osvojila evropski naslov“; Historija.ba, <https://historija.ba/d/31-kk-bosna-osvojila-evropski-naslov>, pristup: 17.05.2022.).

Slika 1

Transparent postavljen u poznatoj Titovo ulici povodom osvajanja titule prvaka Evrope u košarci i dana grada Sarajeva.

Izvor : <https://radiosarajevo.ba/sport/kosarka/dan-ponosa-i-slave-42-godine-od-kako-je-bosna-postala-prvak-europe/412540>

Slika 2

Na slici su popularni „Studenti“ i stručni štab sa osvojenim evropskim trofejom u sezoni 1978./79.

Izvor : <https://radiosarajevo.ba/sport/kosarka/dan-ponosa-i-slave-42-godine-od-kako-je-bosna-postala-prvak-europe/412540>

KUP MARŠALA TITA

Kup maršala Tita bilo je sportsko takmičenje u fudbalu sa rasponom trajanja od 44 godine, tačnije u periodu 1947.-1991. Ovo takmičenje je bilo drugo po stepenu važnosti trofeja u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Glavna borba vođena je u jugoslovenskoj ligi. Najviše uspjeha u Kupu marsala Tita postigli su klubovi takozvane „velike četvorke“, odnosno „Crvena Zvezda“ i „Partizan“ iz Beograda, zatim „Dinamo“ iz Zagreba, te splitski „Hajduk“. Njihovi trofeji iz oba takmičenja nisu slučajnost iz razloga što su imali puno veću podršku državnog vrha u odnosu na klubove iz Bosne i Hercegovine. Međutim, timovi iz BiH uspjeli su u nekoliko navrata osvojiti titulu prvaka jugoslovenske lige. Fudbalski klub „Sarajevo“ je dva puta pomrsilo račune „velikoj četvorki“ u sezona 1966./67. i 1984./85. Fudbalski klub „Željezničar“ je u sezoni 1971./72. na stadionu JNA pobjedom nad beogradskim „Partizanom“ dominantnim rezultatom 0:4 osigurao trofej. Kada je riječ o kup takmičenju, sarajevki klubovi bili su tri puta finalisti ali nisu uspjeli podići trofej. Osvajanje trofeja Kupa maršala Tita ostvario je Fudbalski klub „Velež“ iz Mostara dva puta, u sezoni 1980./81. kada su pobijedili „Željezničar“, te sezoni 1985./86. nakon pobjede nad zagrebačkim „Dinamom“. Također, važno je spomenuti Fudbalski klub „Borac“ iz Banja Luke jer su bili osvajači kupa u sezoni 1987./88. savladavši „Crvenu Zvezdu“ rezultatom 1:0. Finale Kupa maršala Tita iz 1981.godine je od posebne važnosti iz razloga što je to prvo finale koje su odigrali klubovi iz Bosne i Hercegovine, te na taj način „šokirali“ javnost i „veliku četvorku“. Utakmica odigrana na stadionu Marakana u Beogradu pred 50.000 navijača „Želje“ i „Veleža“ koji su pokazali svima kako se fer i korektno bodri svoj klub, te promovišu vrijednosti najviših klasa u režiji sarajevske i mostarske raje. Fudbalska predstava na nivou evropskih velikana sa ukupno 5 golova. Konačan rezultat glasio je 3:2 za ekipu iz Mostara, kojoj je to bio prvi od dva trofeja kupa bivše države. Za razliku od „Želje“, titulom prvaka u ligi se nisu okrunili nikad. Ovo finale je bilo istinski spektakl.(Sarač, 2012: 26).

Slika 3

Ekipa Fudbalskog kluba „Velež“ iz Mostara sa trofejom kupa na travnjaku beogradske Marakane.

Izvor: <https://historija.ba/d/60-fk-velez-fk-zeljeznigar-kup-marsala-tita>

NEDOSANJANI SAN

Podnaslov nedosanjani san odnosi se na revanš polufinala Kupa UEFA koje je odigrano 24.04.1985.godine između Fudbalskog kluba „Željezničar“ i ekipе mađarskog „Videotona“. Veoma je važno naglasiti kako ova utakmica nije došla tek tako. Još od zvaničnog osnivanja kluba dalekog 19.09.1921.godine, put popularnog „Želje“ bio je trnovit. Svaki početak nije nimalo lagan, ali mukotrpan rad i zalaganje svih struktura kluba kroz desetljećа dovele su do trofeja tadašnje Narodne Republike Bosne i Hercegovine 1946.godine. Zanimljiva činjenica jeste to da aktuelni NFSBIH još uvijek nije priznao taj trofej Fudbalskom klubu „Željezničar“. S druge strane, FS Srbije priznao je trofej ekipi beogradske „Crvene Zvezde“ osvojen iste sezone. Ipak, popularni „Želje“ je nastavio sa radom i stvaranjem novih talenata. Direktan rezultat toga bila je dugo čekana titula prvaka bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije za sezonu 1971./72. Šampionski tim činili su Slobodan Janjuš, Dragan Kojović, Velija Bećirspahić, Blagoje Bratić, Josip Katalinski, Enver Hadžiabdić, Brane Jelušić, Boško Janković, Josip Bukal, Edin Sprečo, Avdija Deraković. Trener ekipе bio je legendarni Milan Ribar. Nakon osvojenog trofeja čestitke su stizale od velikana poput Džemala Bijedića i Hamdije Pozderca, te na kraju lidera Josipa Broza Tita. Godina je 1985., sarajevski „Plavi“ igraju sezonu iz snova i ostaje još jedna prepreka za famozno finale Kupa UEFA. Ekipa mađarskog „Videotona“ slavila je u prvom susretu rezultatom 3:1. Došao je i taj 24.04.1985.godine, dan kad je odigrana revanš utakmica. Stadion „Grbavica“ ispunjen do posljednjeg mjesta nestrpljivo je očekivao početak meča. Sastav mađarske ekipе činili su Lajoš Distl, Čuhai, Peter Distl, Horvat, Veg, Burča, Bošanji, Vitman, Sabo, Vadas, Palković. Za Fudbalski klub „Željezničar“ nastupili su Škrba, Berjan, Baljić, Šabanadžović, Čapljić, Komšić, Bahtić, Škoro, Ćurić, Baždarević, Samardžija. Sa klupe tim je predvodio Ivica Osim, najveća legenda kluba sa „Grbavice“. Već u prvih pola sata rezultat je glasio 2:0 za „Plave“. Kako je susret odmicao, nizale su se prilike pred golom „Videotona“, ali taj treći pogodak za sigurno finale i megdan madridskom „Realu“ nije postignut. Nažalost, u samom finišu susreta mađarska ekipa kažnjava promašaje domaćeg tima. Pogodak je postigao Čuhai i odveo svoj tim u finale (Sarač, 2012: 29). Ova utakmica je veoma važna iz razloga što niti jedan klub prije toga nije uspio dogurati ovako daleko. To je bio i ostao najveći uspjeh klupskog fudbala u Bosni i Hercegovini. Nažalost, situacija u modernim vremenima nije tako dobra zbog slabih ulaganja, ali su uprkos tome sarajevski klubovi ugostili velikane poput Njukasla, Malage, Dinamo Kijeva, Genka, Ferencvaroša, Standarda, Borusije Menhengladbah, Bazela, Seltika.

Slika 4

Na ovoj slici predstavljeni su određeni detalji revanš utakmice polufinala Kupa UEFA između Fudbalskog kluba „Željezničar“ i mađarskog „Videotona“. U prvom dijelu slike je klupska legenda i tadašnji kapiten Mehmed Baždarević sa sudijama i kapitenom mađarskog predstavnika.

Izvor: <https://fkzeljeznigar.ba/prije-32-godine-zeljeznigar-igrao-polufinale-kupa-uefa/26071/>

SARAJEVSKI DERBI

Na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, dva duela su nosila epitet derbija. Prvi je bio gradski derbi između beogradskih klubova „Partizana“ i „Crvene Zvezde“. Druga utakmica nije bila gradski derbi ali jeste sudar zagrebačkog „Dinama“ sa „Hajdukom“ iz Splita. Najviše pažnje su ovi mečevi privlačili iz razloga što su sportski akteri popularno nazvani „velika četvorka“. Međutim, često su im planove remetili velikani bh. fudbala „Sarajevo“ i „Željezničar“. Derbi vječitih rivala iz grada na rijeci Miljacki ima tradiciju koja traje duže od 70 godina. Bitno je napomenuti stvaranje FK „Torpedo“ od strane političkih elita spajanjem dva manja lokalna kluba. Naziv je kasnije promijenjen u Fudbalski klub „Sarajevo“. Prvi duel „Željezničara“ i „Torpeda“ odigran je 29.12.1946.godine a rezultat je glasio 9:1 za popularne „Plave“. Ipak, prvi zvanični derbi nakon promjene naziva kluba odigran je 10.10.1954.godine na stadionu „Grbavica“. Gosti su slavili visoku pobjedu rezultatom 1:6. U međusobnom omjeru gradskih rivala uspješniji je „Željezničar“. Sarač u knjizi pojašnjava veoma važan podatak. Kreiranje „Torpeda“ od strane političkih elita za cilj je imalo uklanjanje Fudbalskog kluba „Željezničar“. Igračima „Plavih“ bilo je naređeno da pređu u redove novog kluba. Ipak, fudbaler Joško Domorocki se usprotivio toj naredbi i ostao vjeran svom matičnom klubu. Taj čin ga je direktno lansirao među legende kluba sa „Grbavice“(Sarač, 2012: 63). Prethodno spomenuta činjenica ukazuje na to da je politika prisutna u svim sferama društva još od davnih vremena. Sport naravno nije izuzetak. Popularni sarajevski derbi je kroz desetljeća direktno predstavljaо svima dušu ovog grada. Navijači oba kluba su skupa išli na utakmice, stadioni nisu bili pregrađeni. Razne opklade su bile prisutne poput farbanja automobila ili garaža u boje kluba koji odnese pobjedu. U tom periodu je sarajevska raja pokazala „velikoj četvorki“ ali i svijetu da može biti bolja od njih. Ljudi iz cijele Evrope pa i svijeta željeli su gledati vječiti derbi kako bi osjetili atmosferu i gostoprимstvo domaćeg stanovništva. Novo vrijeme je nažalost sa sobom donijelo ideale kojima su sport i druženje u drugom planu. To je posebno eskaliralo u Beogradu i Zagrebu nakon disolucije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, gdje su „Bad Blue Boysi“ odnosno navijači „Dinama“ ušli u sukob sa pristalicama „Crvene Zvezde“ koji sebe nazivaju „Delije“. To je direktni pokazatelj kako je nacionalizam već bio duboko usađen u društvo. Pozitivna strana sporta u modernim vremenima jeste privlačenje drugih država i potencijalnih investitora u sportsku infrastrukturu. Drugim riječima, sportisti su uvijek bili ambasadori svojih država.

Slika 5

Detalj kada fudbaler „Plavih“ Hadis Zubanović prolazi pored istrčalog golmana „Sarajeva“ Mirsada Dedića, te postiže pobjedonosni pogodak u finišu utakmice za prvu poslijeratnu titulu prvaka 05.06.1998.godine.

Izvor: <https://fkzeljeznar.ba/video-sjecas-li-se-petog-sestog-sretan-zubandan-2/32278/>

Nakon košarkaških i fudbalskih dostignuća, put nas dovodi do najveće smotre koja je Bosnu i Hercegovinu lansirala u sami vrh svjetskog sporta. Naravno, riječ je o XIV. Zimskim Olimpijskim Igrama. Svečano su otvorene 08.02.1984. na stadionu „Koševo“, dok je ceremonija zatvaranja igara održana 19.02.1984.godine.

Važno je pojasniti na koji način je Sarajevo, glavni grad tadašnje Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, izabrano za domaćina olimpijskih igara. Međunarodni Olimpijski Komitet je 18.05.1978.godine u Atini izglasao i predstavio svima odluku za održavanje XIV. Zimskih Olimpijskih Igara. Željeli su izabrati dio svijeta gdje su mogućnosti za organizaciju bile jake i permanentne, a faktor rizika sveden na minimum. Vrijeme je pokazalo da nisu pogriješili. Zahvaljujući tome, sve generacije u svijetu su počele sa upoznavanjem grada Sarajeva kroz raznu literaturu. Glavnu vijest 19.05.1978.godine, dan nakon odluke komiteta u Atini, prenio je poznati londonski list „The Times“ na svojoj naslovnoj strani koja je u praksi bila rezervisana isključivo za najbitnije političke i diplomatske vijesti. Vijest se proširila velikom brzinom, zasjenivši novosti o štrajkovima, lokalnim i svjetskim političkim dešavanjima. Konkurenčija za domaćinstvo olimpijskim igrama bila je veoma jaka. Japanski grad Saporu je ponovo bio kandidat nakon uspješno organizovanih igara 1972.godine, zatim poznati švedski grad Geteborg koji je nudio već izgrađene objekte koji su neophodni za takmičenje, te veliku strast i interesovanje za zimske sportove. Ipak, grad Sarajevo je pobrao simpatije ljudi čije se mišljenje najviše cijenilo, a to su članovi Međunarodnog Olimpijskog Komiteta. Obišli su planine Bjelašnicu, Igman, Jahorinu, Treskavicu i Trebević. Njihovu oduševljenost stazama na planinama oko grada nije se mogla sakriti, pa je tako doktor Ginter Resner Jahorinu opisao savršenom za sve discipline a posebno veleslalom. Taj podatak je bio od velikog značaja iz razloga što je Resner boravio na Jahorini 20 godina ranije. Staze na Bjelašnici i Treskavici okarakterisane su svjetskim kalibrom za sve ljubitelje alspkog skijanja. Također, prednost Sarajeva u odnosu na Geteborg i Saporu bila je ta što su planine blizu grada.(„Svijet o Sarajevu“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984).

Međunarodni Olimpijski Komitet je odluku o dodjeli domaćinstva gradu Sarajevu za XVI. Zimske Olimpijske Igre opisao kao zaslужenu i čistu. Delegacija iz glavnog grada BiH je pomoću potrebne dokumentacije i emitiranjem filma o mogućnostima grada, predočila ubjedljive argumente te na taj način pobijedila Geteborg i japanski grad Sapor, koji je već jednom bio domaćin igara. Važno je spomenuti Republiku Francusku, tačnije grad Grenobl. Godine 1968. održane su zimske olimpijske igre u tom gradu. Baš tada je razmatrana mogućnost za dodjelu organizacije zimskih olimpijskih igara glavnom gradu Bosne i Hercegovine. To je ozvaničeno objavljinjem studija OECD-a o potencijalnom razvoju Bosne i Hercegovine sa naglaskom na ekspanziju zimskog turizma zbog prelijepih planina koje okružuju grad Sarajevo. Geografski gledano, glavni grad Bosne i Hercegovine je najjužnija tačka na hemisferi gdje bi se trebale održati zimske olimpijske igre. Također, bivša Jugoslavija bila je prva socijalistička i nesvrstana država koja je organizovala popularnu Olimpijadu. Zanimljiv i veoma važan podatak jeste nagrada pod nazivom „Zlatna jabuka“ koja je krajem 1979. godine dodijeljena gradu Sarajevu od strane FIJET-a. Uloženi trud u očuvanje i rekonstrukciju starog jezgra grada, poznate Baščarsije, rezultirao je ovom nagradom. Sarajevo je opisano kao grad bogate historijske i kulturne tradicije koji se dinamično razvija istovremeno poštujući dostignuća prošlosti. Poznati svjetski mediji su preko svojih novinara izvještavali o situaciji u gradu, posebno ističući dobrovoljni rad mladih građana koji su učestvovali u procesu izgradnje olimpijskih borilišta. Novinar Verner Feja napisao je reportažu za austrijski list „Saschische Zeitung“ 1980. godine. Nekoliko stotina mladih volontera je uz pomoć i nadzor stručnih lica radilo na pripremanju staza za alpsko skijanje na planinama oko Sarajeva. Kada je riječ o XIV. Zimskim Olimpijskim Igrama, neizbjježno je spomenuti tadašnjeg novog predsjednika Međunarodnog Olimpijskog Komiteta, gospodina Huana Antonija Samarana. Na samom početku 1981. godine posjetio je Moskvu kao gost sportskih organizacija SSSR-a. Održao je konferenciju za medije na kojoj je glavni dio izlaganja posvetio organizaciji zimskih olimpijskih igara u Sarajevu. Proces priprema je visoko ocijenio te istaknuo da sve potrebne informacije i direktni uvid u rad Organizacionog komiteta svjedoče o uspješno obavljenom poslu. Također, naveo je da će se sportske delegacije i novinari osjećati lijepo i ugodno, te da će Sarajevo opravdati ukazano povjerenje.(„Svijet o Sarajevu“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984).

Organizatori su ulagali ogromne napore sa ciljem da glavni grad Bosne i Hercegovine bude potpuno spremna za održavanje popularne Olimpijade. Međunarodni Olimpijski Komitet je odavao priznanje i poštovanje organizatorima, a tu činjenicu najbolje potkrepljuje podatak o zasjedanju Izvršnog odbora Međunarodnog Olimpijskog Komiteta u Sarajevu sa početka decembra mjeseca 1981.godine. Nakon trodnevnog zasjedanja, Huan Antonio Samaran održao je konferenciju za štampu gdje je izjavio da će popularne „Igre“ u glavnom gradu BiH biti najbolje organizovane u novoj historiji olimpijskog pokreta. Ova vijest je odjeknula širom svijeta dodatno zagrijavajući već užarenu atmosferu o izvještajima sa terena i načinu organizacije. Zahvaljujući tome, veliki uticaj je izvršen u tom periodu na svjetsku javnost što je rezultiralo drastičnim povećanjem interesovanja za nadolazeće XIV. Zimske Olimpijske Igre. Pohvale i priznanja za pripreme i organizaciju bile su laskave ali najvažnije od svega, zaslужene. Prethodno pomenuta 1981.godina odigrala je ključnu ulogu kada je riječ o izgradnji neophodnih sportskih i objekata koji su morali biti izgrađeni do naredne zime zbog planiranih probnih takmičenja. Približavanjem XIV.Zimskih Olimpijskih Igara, interes, znatiželja i uzbuđenje ljubitelja zimskih sportova širom svijeta rapidno su rasli. Poznati svjetski mediji su pomoću svojih reportera i snimatelja uspjeli prenijeti lijepu i objektivnu sliku priprema sa terena. Naravno, bilo je i onih koji su zbog neznanja, te određenih predrasuda zastupali mišljenje kako organizacija igara neće biti na visokom nivou, ali su brzo demantovani permanentnim argumentima. Zbog glasina koje su kružile svjetskom štampom da Sarajevo preispituje svoj status organizatora, u grad je početkom februara mjeseca 1981.godine doputovao Moris Džent, specijalni dopisnik slavnog BBC-a. Njegov zadatak bila je provjera tih glasina koje, naravno, nisu bile istinite, te je dopisnik iz Sarajeva poslao izvještaj sa prolaznom ocjenom demantirajući glasine i netačne informacije. Televizijska kompanija ABC otkupila je pravo na prenos XIV. Zimskih Olimpijskih Igara, te su njeni predstavnici dali brojne izjave koje su dodatno podigli publicitet. Grad Sarajevo su okarakterisali kao kombinaciju dobrih osobina gradova poput Grenobla, Inzbruka i Montreala. Također, naglasili su da će se takmičari i turisti osjećati kao kod svoje kuće zato što je domaće stanovništvo veoma prijatno i gostoprimaljivo. („Svijet o Sarajevu“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984).

Grad Sarajevo je 1982.godine bio veliko gradilište. Stručna lica iz svih republika bivše države zajedno sa omladinom su doprinijeli kvalitetu predstojećoj zimskoj olimpijadi. Punom parom su izgrađivani novi putevi, saobraćajnice, hoteli i press centri, skijaške staze, olimpijsko naselje za smještaj takmičara, zatim neophodni telekomunikacijski i televizijski objekti. Zahvaljujući struci i predanom radu svih aktera, mnogi rokovi za izgradnju su bili skraćeni. To pokazuje podatak da je krajem 1982.godine 90% planiranih objekata za nadolazeće XIV. Zimske Olimpijske Igre bilo izgrađeno ili u fazi završnih radova i uređivanja. Najznačajni objekti koji su izgrađeni u tom periodu su dvorana „Zetra“ sa podlogom sa umjetničko klizanje, zatim rekonstrukcija stadiona „Koševo“, novoizgrađeni dio KSC „Skenderija“, staze za utrke i trening na Jahorini, staza za bob i sankanje sa pratećim objektima na Trebeviću. Na planini Igman, tačnije Velikom polju, izgrađena je staza za biatlon sa strelištem, staze za skijaško trčanje i trening sa potrebnom infrastrukturom. Malo polje su ukrasile skakaonice od 70 i 90 metara, zatim staza za rekreativce u alpskom skijanju, te vertikalni transport i kompletna infrastruktura. Staze za spust, slalom i veleslalom sa pratećim objektima izgrađene su na Bjelašnici. Također, vrijedi istaći izgradnju putne mreže u dužini od 160 kilometara, zatim stambenih objekata „Mojmilo“ za smještaj takmičara i „Dobrinja“ gdje su boravile reporterske ekipe. Izgrađen je veliki broj hotela i ugostiteljskih objekata od kojih se izdvajaju „Holiday Inn“ i „ŽTO“ u Sarajevu, zatim „Bistrica“, „Košuta“ i „Feroelektro“ na Jahorini, „Koran“ i „Panorama“ na Palama, te „Famos“ na Bjelašnici i „Igman“ na istoimenoj planini. Izvršena je neophodna rekonstrukcija objekata poput hotela „Evropa“, zatim „Bosna“ i „Stojčevac“ u gradu Sarajevu. Nakon toga uslijedila je rekonstrukcija doma JNA na Jahorini, „Turist“ na Palama i „Mrazište“ na planini Igman. Uspješno je završen proces dogradnje i dodatnog opremanja RTV doma, rekonstrukcije zgrade PTT-a, Narodnog pozorišta, Željezničke stanice i aerodromske piste gdje je izgrađena nova zgrada. Također, izgrađene su nove mreže vodova, kanalizacije i dalekovoda za neophodno napajanje električnom energijom. U periodu od 1982.godine pa do svečanog otvaranja XIV. Zimskih Olimpijskih Igara, čak 405 međunarodnih sportskih stručnjaka nadziralo je proces izgradnje potrebnih objekata. Grad Sarajevo su posjećivali u 63 navrata, pružajući pomoć u tehničkoj pripremi i organizaciji.(„Svijet o Sarajevu“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984).

Vremenski period prije XIV. Zimskih Olimpijskih Igara iskorišten je na najbolji mogući način. Izvršena je neophodna provjera svih sportskih objekata kroz 12 nacionalnih i međunarodnih takmičenja održanih u razdbolju od 1980. do 1982.godine, zatim 1983. i početkom 1984.godine 19 takmičenja koja su imala ogroman nacionalni i međunarodni značaj. Važno je istaći nastup čak 1573 takmičara u raznim disciplinama zimskih sportova tokom probnog perioda. Sarajevo je 1983.godine postalo centar istraživanja mnogobrojnim novinarima iz cijelog svijeta, te se može sigurno reći kako su svi poznati svjetski listovi i televizijske kuće objavili članke i reportaže o predolimpijskim dešavanjima iz Sarajeva. Zimska sezona 1982./83. sa sobom je donijela najveći ispit za glavni grad BiH u vidu 10 veoma značajnih međunarodnih takmičenja. Svjetsko juniorsko prvenstvo u umjetničkom klizanju od 14. do 19.12.1982.godine, zatim Evropsko prvenstvo u bobu na kombinovanoj bob i sankaškoj stazi od 24.01. do 06.02.1983.godine, svjetski kup u alpskom skijanju za muškarce 28.01.1983. i svjetski kup u alpskom skijanju za žene 05. i 06.02.1983.godine. Nakon tih sportskih događaja, ljubitelji zimskih sportova uživali su u Međunarodnom takmičenju u skijaškim skokovima od 10. do 13.02.1983., Međunarodno takmičenje u sankanju održano na planini Trebević od 14. do 20.02.1983., dok je na Igmanu također trajao sedmodnevni kup u skijaškom ili nordijskom trčanju. Svjetski kup u biatlonu, također na planini Igman, održan je nekoliko dana ranije. Uvod te ujedno i predstavljanje novog zimskog sporta, hokeja, publici u Sarajevu je predočeno kroz juniorsko prvenstvo Evrope od 03. do 06.03.1983.godine. Finalno takmičenje bilo je Svjetsko prvenstvo u brzom klizanju za juniore 05. i 06.03.1983. Na prethodno nabrojanim takmičenjima u periodu od mjeseca decembra 1982. do marta 1983.godine, nastupilo je 1038 potencijalnih kandidata za XIV. Zimske Olimpijske Igre u pratnji 730 trenera iz čak 33 zemlje svijeta. Sve to je dalo ogroman doprinos u dodatnoj promociji sportskih borilišta, pratećih objekata ali i gostoprivreda grada Sarajeva. Nadležni su bili saglasni sa stavom da je organizacija položila ispit, te pokazala apsolutnu spremnost za popularnu Olimpijadu.(„Svijet o Sarajevu“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984).

Slika 6

Na slici je predstavljena maskota XIV. Zimskih Olimpijskih Igara, popularni Vučko.

Izvor: <https://www.klix.ba/sport/znate-li-koga-je-sve-vucko-pobijedio-u-izboru-za-maskotu-olimpijskih-igara-u-sarajevu/220208082>

Slika 7

Svečana ceremonija otvaranja XIV. Zimskih Olimpijskih Igara 08.02.1984. na stadionu „Koševo“.

Izvor: <https://sport.avaz.ba/ostali-sportovi/629449/osamdeset-cetvrte-je-pao-snijeg-i-skupio-se-citav-svijet>

Stručnjaci su grad Sarajevo predstavili više poznatijim po historijskog nego sportskoj prošlosti. U periodu kada je Međunarodni Olimpijski Komitet zasjedao sa svrhom donošenja konačne odluke o domaćinstvu naredne smotre zimskih sportova, istaknuta je teza o povratku staroj Evropi, tradiciji i ljudskoj dimenziji, te Alpama koje su kolijevka skijanja. Također, istakli su određena neslaganja historičara o mjestu nastanka skijanja kao najpoznatijeg zimskog sporta. Prva tvrdnja predstavlja Norvešku kao tvorca, dok druga ističe područje planine Kavkaz. Svima je bilo pomalo neobično kako će se jedna sportska manifestacija ogromnog kalibra održati prvi put u gradu koji je stoljećima bio pod Osmanskim Carstvom. Međutim, vrhunska organizacija i gostoprимstvo su otklonili sve sumnje. Sarajevo je bilo potpuno spremno da ugosti rekordan broj takmičara iz svih dijelova svijeta. Gradske ulice bile su ukrašene raznim panoima i plakatima na kojima je prikazana poznata maskota XIV. Zimskih Olimpijskih Igara, popularni Vučko. U ovoj knjizi nalazi se veoma zanimljiva informacija o ukupnom trošku ZOI 84, te raspodjeli novca u svrhu najbolje moguće organizacije. Stručnjaci su smatrali kako Zimska olimpijada u Sarajevu, uprkos tadašnjoj inflaciji, nije premašila cifru od 130 miliona. Olimpijade u Inzbruку 1976. i Lejk Plesidu 1980.godine koštale su 140 i 170 miliona dolara. Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina snosila je 19,45% troškova, zatim jugoslovenska federacija 15%, dok je 65,55% novca osigurano zahvaljujući marketingu. Tadašnji zapadnonjemački list pod nazivom „Spiegel“, XIV. Zimske Olimpijske Igre okarakterisao je najvećim sportskim događajem na Balkanu, još od Olimpijade u Atini daleke 1896.godine. Listovi „De Standard“ i „La Libre Belgique“ iz Belgije su tokom mjeseca januara 1984.godine objavili više od 30 članaka sa posvetom Zimskoj olimpijadi u Sarajevu. Posebno su istakli uloženi trud i napore kako bi igre bile dostoјno održane i podatak da je to prva smotra zimskih sportova u jednoj zemlji koja se još uvijek razvija, te pripada pokretu nesvrstanih. Važno je napomenuti da su gradske vlasti donijele odluku o prelasku na takozvano „olimpijsko radno vrijeme“, te su zbog toga sve prodavnice bile otvorene striktno do 22 sata. Također, smatra se da je u tom vremenu bilo preko 400 kafića u glavnom gradu BiH koji su uživali ogromnu popularnost te poslužili kao spona između turista i raznih žanrova sarajevske muzike. Vlasnici kafića bile su mnoge poznate ličnosti, što je dalo dodatni doprinos promociji sarajevskog duha iz doba 80-ih godina.(„Svijet o Sarajevu“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984).

Potrebno je istaći još jednu zanimljivost iz knjige „Svijet o Sarajevu“. Tokom mjeseca januara 1984.godine u zemlji Liban su objavljeni mnogi novinski članci i tekstovi o nadolazećim XIV. Zimskim Olimpijskim Igrama. Posebno se izdvojila televizijska kuća „Middle East Television“ emitiranjem nekoliko dužih priloga o pripremama i organizaciji grada Sarajeva za predstojeću smotru zimskih sportova. Ceremonija svečanog otvaranja bila je sve bliža, te se očekivalo 1500 takmičara sa 1300 članova stručnih timova iz 49 zemalja svijeta. Vrijedi istaći brojku od čak 3000 novinara i reportera čija je glavna preokupacija bila profesionalno izvještavanje sa terena. Skori početak najveće smotre zimskih sportova po automatizmu je najavio televizijski maraton. Uspješno je realizovan kroz 200 sati programa pomoću 20 reportažnih kola, 92 fiksirane i 25 ručnih kamera. Tadašnja televizija Jugoslavije za vrijeme Olimpijade zaposlila je 1600 ljudi. Poznata televizijska kuća „ABC“ sa sjedištem u Sjedinjenim Američkim Državama, na put u Sarajevo poslala je 750 svojih uposlenika. Pored tog broja, u glavnom gradu BiH boravilo je čak 520 članova tv ekipa iz Evrope, zatim 120 iz socijalističkih zemalja. Istiće se broj od 200 reportera iz zemalja poput Japana, Kanade, Australije i mnogih drugih. Grad Dubrovnik bio je početna stanica sa koje je olimpijska baklja krenula na turneju kroz 16 gradova Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, sa finalnom destinacijom u Sarajevu. Razlog za odabir Dubrovnika bila je Olimpijada u šahu, održana 1950.godine. List „France-soir“ je uz fotografiju svečane ceremonije otvaranja XIV. Zimskih Olimpijskih Igara izdvojio vrhunski odrađene mizanscen i plesnu koreografiju. Brojka od 4500 plesačica i plesača većinom iz folklornih ansabmla Bosne i Hercegovine, zatim učenika sarajevskih srednjih škola, priredili su nezaboravan dekor pod vodstvom reditelja Aleksandra Jevđevića i koreografa Slavka Pervana. Olimpijski plamen upalila je tada najbolja jugoslovenska klizačica, Sanda Dubravčić, na podiju istočne tribine stadiona „Koševo“. Tim činom, svečano su otvorene XIV. Zimske Olimpijske Igre 1984.godine u glavnom gradu Bosne i Hercegovine, Sarajevu.(„Svijet o Sarajevu“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984).

Austrijska televizija je direktnim prenosom predočila svečanost svojim državljanima, dok su podaci iz printanih medija naveli kako je ceremoniju otvaranja XIV. Zimskih Olimpijskih Igara pratilo 2 miliona ljudi u Austriji. Francuski list „La groix“ je smotru opisao kao spontani trenutak kojem su Jugosloveni podarili duh naroda koji vjeruje u mir i međusobnu saradnju. Važno je istaći činjenicu da je svečanost otvaranja ispraćena u Siriji putem televizijskih izvještaja, te informacija kroz štampu. Parijski list pod nazivom „Baas“ je izdvojio značajan medijski prostor dešavanjima iz Sarajeva. Također, u tadašnjoj republici Zair, televizija je skraćenim reportažama prenosila ceremoniju, dok su printani mediji iz glavnog grada Kinšase pomno pratili XIV. Zimske Olimpijske Igre. Poznati novinar Bil Bahman je svojom reportažom predstavio na najbolji mogući način sve ono što Sarajevo zaista jeste. Naveo je činjenicu kako svi mogu i moraju biti zahvalni glavnom gradu tadašnje Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, iz razloga što XIV. Zimske Olimpijske Igre nisu bile komercijalizovane kao prethodne. Cijene smještaja i hrane nisu bile postavljene sa svrhom profita od popularne Olimpijade. Osvrnuo se na svečano otvaranje, opisavši ceremoniju kao najbolju koju je ikada vidio. Australijska televizijska kuća ATN prenosila je i ceremoniju zatvaranja Olimpijade, dok je voditelj olimpijskog programa istakao činjenicu kako će Sarajevo svima ostati u srcima i sjećanju, jer je to jedinstven grad kojem treba reći doviđenja, a ne zbogom. Atmosferu iz grada Sarajeva opisali su kao spontanu, neposrednu i veoma srdačnu, te da tako nešto нико од članova ekipe nije doživio u svojoj karijeri. Prema zvaničnom izvještaju XIV. Zimskih Olimpijskih Igara, održano je 73 takmičenja u muškim i 16 u ženskim disciplinama, te 5 takmičenja mješovitih disciplina olimpijskog programa. Ukupan broj takmičenja bio je 97, dok su osvojene čak 222 medalje. List „Cyprus Mail“ pisao je o tome kako su građani Sarajeva absolutno ispunili očekivanja Huana Antonija Samarana, opravdavši njegovu izjavu sa konferencije za medije prije održavanja XIV. Zimskih Olimpijskih Igara.(„Svijet o Sarajevu“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984).

TOP LISTA NADREALISTA

Kada je riječ o popularnoj kulturi Bosne i Hercegovine 80-ih godina prošlog stoljeća, neizbjegjan faktor je poznata „Top lista nadrealista“. Preteča vrhuncu sarajevskog humora bila je emisija u produkciji Televizije Sarajevo pod nazivom „Taversenove bajke“. Tridesetominutni program upotpunili su nastupi poznatih pop i rok muzičara, te razni skečevi. Režiju su potpisivali Ljiljana Đurić i Sulejman Kupusović, dok su nastupali Vlado Gačina i Mladen Jeličić Troko. Veliki uticaj na emisiju imao je poznati „Monti Pajton“. Jedan od velikih i bitnih trenutaka pop kulture Bosne i Hercegovine je stvaranje virtuzne „Top liste nadrealista“. Uvod u sve bio je „Primus“, trosatna emisija posvećena omladini u programu poznatog medija Radio Sarajevo, zvanično kreirana početkom mjeseca januara 1979.godine. Emisiju je nepunih godinu dana vodio novinar Jovo Došlo. Mostar, prelijepi grad na rijeci Neretvi, postao je njegova nova rezidencija te ga je naslijedio Boro Kontić. Tada je sa sigurnošću stvorena nova era programa pomoću dvije rubrike. Prva je obuhvatala prijevode svjetskih rok hitova pod nazivom „Šta je pisac htio da kaže“, a druga humoristički blok u trajanju od 15 minuta imenovan „Top lista nadrealista“. Početnu postavu ekipe činili su Zlatko Arslanagić, Saša Kontić, Goran Petranović Roki, Zenit Đozić, Nenad Janković. Premijera prve radio emisije bila je 09.05.1981.godine. Osnove skečeva kreirali su u svojim razgovorima sa urednikom Kontićem, mada je finalni proizvod uvijek bio u studiju tokom snimanja. Poznate upadice i spontane reakcije su enormnom brzinom popularizirale emisiju van Bosne i Hercegovine. Boris Šiber i Dražen Ričl su dio ekipe postali u jesen 1981.godine, te kasnije Branko Đurić Đuro i Mirko Srđić, poznatiji kao Elvis J. Kurtović. Velika popularnost dovela je do prebacivanja emisije na tv ekrane krajem 1985.godine. Tada su glavni pokretači kroz igranje raznih uloga bili Zenit Đozić, Branko Đurić Đuro, Nenad Janković. Vrijedne uloge pred kamerama imali su Darko Ostojić, Dado Džihan, Dražen Janković, Miroslav Mandić, Srđan Velimirović i Zlatko Ivanišević. „Top lista nadrealista“ je apsolutno predstavljala revoluciju u svijetu humora i komedije ovih prostora, direktno podstičući pojavu originalnog muzičkog izraza pod nazivom „New primitives“ u Sarajevu. Ljudi se širom Balkana i dan danas prisjećaju popularnih skečeva, ističući njihovu sposobnost predviđanja situacije u savremenom svijetu. („Veliki trenuci pop kulture- dan kada je rođenda Top lista nadrealista“, Glas.ba, <https://www.glas.ba/2019/05/09/veliki-trenuci-pop-kulture-dan-kada-je-rodena-sarajevska-top-lista-nadrealista/>, pristup: 17.05.2022.).

SARAJEVSKA „AUDICIJA“

Nakon popularne emisije „Top lista nadrealista“, veliki uspjeh širom bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije postigla je poznata predstava pod nazivom „Audicija“. Kultna predstava nastala je krajem 1984.godine u sklopu nastavnog procesa Akademije scenskih umjetnosti u Sarajevu. Pod budnim okom profesora i glumca Bore Stjepanovića, studenti su stvarali likove u svrhu nastavne vježbe „Skica za lik i imitacija“. Premijerno izvođenje predstave odigrano je na sarajevskoj Otvorenoj sceni Obala. Urnebesan i humorističan prijemni za glumu na ASU, publici su na najbolji mogući način dočarali tadašnji studenti Admir Glamočak (Simonida Puhalo, Mustafa Sudžuka), Branko Đurić Đuro (Solomon Bičakčić), Senad Bašić (Majko Kjajević), Željko Kecanjević (Željko Stanarević), Mladen Nelević (Srboljub Šaulić), Jasmin Geljo (Mima Krčić), Haris Burina (Ahmed Saračević), Željko Ninčić (Davor Stevanović), Emir Hadžihafizbegović (Bogoljub Šaulić). Tokom 80-ih godina prošlog stoljeća, predstava je postigla enorman uspjeh širom bivše države, te se procjenjuje da je pogledalo više od 2,5 miliona ljudi.(„Audicija iz 1985.godine“, Sarajevo.co.ba, <https://sarajevo.co.ba/audicija-iz-1985-godine/>, pristup 17.05.2022.). U bližoj historiji, ekipa „Audicije“ se okupljala dva puta. Prvi put u mjesecu decembru 2009.godine sa svrhom obilježavanja jubileja 25 godina kultne predstave. Mjesto radnje ponovo Otvorena scena Obala, ipak premala da primi sve ljude koji su poželjeli kvalitetan humor. Potražnja za rezervacijama karata bila je nevjerovatna. Drugo okupljanje udarne postave desilo se u mjesecu oktobru 2017.godine. Ovaj put dogovorena je turneja širom Balkana i Evrope, kako bi što više ljudi uspjelo da obnovi svoja sjećanja na neko minulo vrijeme, a mlađe generacije osjete tu atmosferu uživo. Neki skečevi su zamijenjeni relevantnijim za ovo doba. Turneja je startala iz Sarajeva, tačnije dvorane „Skenderija“ gdje je dvije večeri zaredom izvedena popularna predstava. Ogroman odziv publike ni ovaj put nije izostao, te su tako redom do posljednjeg mjesta bile ispunjene „Arena Zenica“, „Međan“ u Tuzli, koncertna dvorana „Vatroslav Lisinski“ u Zagrebu, beogradski „Sava Centar“, te mnoge druge svjetski poznate dvorane.

MUZIČKO STVARALAŠTVO

Posljednje potpoglavlje svoj fokus stavlja na razvoj kultne muzičke scene. Grad Sarajevo je iznjedrio veliki broj pjevača i instrumentalnih virtuoza koji su postigli uspjehe epskih razmjera. Zlatni period muzičkog stvaralaštva u gradu na Miljacki, predočio je legendarni Želimir Altarac Čičak kroz svoju knjigu „Antikvarnica snova“. Počeci popularne muzike na prostoru Bosne i Hercegovine, konciznije grada Sarajeva, vežu se za drugu polovinu 60-ih godina prošlog stoljeća. Međutim, glavna preokupacija jeste apsolutni vrhunac estrade postignut tokom 80-ih godina.

Popularni Čičak pisao je o odrastanju jedne nove generacije muzičara u periodu od 1977. do 1982. godine. Tadašnji poznati sarajevski magazin „Naši dani“ objavio je članak 29.09.1978.godine o nekoliko dana ranije održanom program u prostorijama UKUD-„Slobodan Princip Seljo“. Želimir Altarac Čičak bio je organizator programa pod nazivom „Jesenji rock maraton 78“, ujedno i pokretač novog ciklusa kulturno-zabavnih programa za mlade. Mjesto radnje bila je popularne „Sloga“, a vrijedi istaći činjenicu kako je petosatni program opravdao Čičkov epitet najboljeg disk džokeja i voditelja programa. Svakog vikenda, punih pet godina, kalila se nova generacija sarajevske pop rok škole uz predstavljanje svojih prvih autorskih radova. Nastupali su mladi bendovi „Žaoka“, „Flota“, „Top“, „Kako kad“, „Mali princ“, „Rok apoteka“, „Ozbiljno Pitanje“, Velika porodica, te mnogi drugi sastavi. Prethodno navedene grupe bile su sjeme iz kojeg je izniklo „Zabranjeno Pušenje“, „Plavi orkestar“, „Crvena Jabuka“, „Bombaj Štampa“, „Valentino“, „Elvis J. Kurtović“. Također, Čičak navodi kako su svoje prve promotivne nastupe kao gosti u sarajevskoj „Slogi“ imali bendovi „Vatreni poljubac“, „Divlje jagode“, „Galija“ iz Niša, „Bumerang“ iz Kopra, „Buldožer“ iz Ljubljane. Svoj debi u muzičkom svijetu pred sarajevskom publikom imali su Jadranka Stojaković, te duo Narcis Vučina i Slobodan Samardžić.(Altarac, 2017: 77).

Posebno se ističe podatak kako je Želimir Altarac Čičak u periodu od 1978. do 1981.godine, pod okvirima tada ugledne gradske predavačke tribine RU „Đuro Đaković“, dva puta mjesечно držao predavanja o razvoju rok muzike. Kroz prisustvo u filmu, književnosti i slikarstvu, nametnula se kao nova kultura mišljenja putem koje se izražavao bunt protiv terora. Mjesto radnje tih predavanja bila je popularna sala „Kamernog teatra 55“. Razna previranja u svijetu muzike nisu zaobišla ni glavni grad Bosne i Hercegovine. Odgovor iz grada Sarajeva na tada aktuelna muzička dešavanja u Sjedinjenim Američkim Državama i Engleskoj, izazvao je posebnu pažnju. Riječ je o popularnom pokretu takozvanog „novog primitivizma“. Kreatori kulturnog pokreta bili su sarajevski bednovi „Zabranjeno pušenje“, „Bombaj štampa“, „Elvis J. Kurtović“, te „Plavi orkestar“ koji je kasnije svoj repertoar prebac i u pop muziku, postajući jedan od najtiražnijih bendova. Rok i pank muzika nisu predstavljale isključivu formu izražavanja novih primitivaca. Brojni koncerti i ploče bili su samo dio, jer se posebno ističe radio emisija „Primus“, zatim kultna radio i tv emisija „Top lista nadrealista“ kao glavni promotivni poligon.(Altarac, 2017: 88).

Čičak je od prethodno navedenih bendova izdvojio „Zabranjeno pušenje“ i njihov prvi album pod nazivom „Das ist Walter“, objavljen 1984.godine u izdanju zagrebačke diskografske kuće „Jugoton“. Želimir Altarac Čičak naveo je skandal sa koncerta u Rijeci, održanom 27.11.1984.godine, gdje je bend nastupao u sklopu turneje. Pojačalo marke „Marshall“ se pokvarilo u toku nastupa, te je Nenad Janković, poznatiji pod pseudonimom dr. Nele Karajlić, prokomentarisao riječima „Crko Maršal“. Čičak pojašnjava da je ova reakcija okarakterisana kao vrijeđanje lika i djela Josipa Broza Tita. Nastavak turneje popularnog benda je otkazan, te su radio stanice i televizijski programi zabranili emitovanje njihovih pjesama. Rezultat toga bio je slabiji interes za novi album objavljen 1985.godine, nazvan „Dok čekaš sabah sa šejtanom“. Međutim, pjesme poput „Ibro dirka“, „Nedelja kad je otiš'o Hase“, „Kažu mi da novog frajera imaš“ su pronašle svoj put do publike. Treći studijski album benda „Zabranjeno pušenje“ objavljen je 1987.godine i nazvan „Pozdrav iz zemlje safari“, u izdanju sarajevske diskografske kuće „Diskoton“. Ipak, stavljena je primjedba na naslov pjesme „Naš prijedlog za pjesmu Eurovizije“, te je preimenovan u „Dan Republike“. Pjesma je postala mega hit, a još se izdvaja kultna „Balada o Pišonji i Žugi“. (Altarac, 2017: 91).

Želimir Altarac Čičak navodi kako je bend „Plavi orkestar“ svoj debitantski album iz 1985.godine pod nazivom „Soldatski bal“ prodao u 500.000 primjeraka. Samo godinu dana kasnije, objavljuju svoj drugi album koncizno nazvan „Smrt fažizmu“. To je bio uzrok nove sarajevske senzacije koja se širila cijelom Jugoslavijom kroz rasprave, polemike, prepucavanja, te medijske okršaje sa tematikom novi talas-muzika ili skandal? Nakon toga, bend se povlači u mirnije vode pop muzike, zajedno sa bendovima „Crvena jabuka“ i „Valentino“. Okarakterisani su kao najuspješniji sarajevski predstavnici tog žanra 80-ih godina.(Altarac, 2017: 92).

Kada je riječ o muzičkom stvaralaštvu grada Sarajeva 80-ih godina prošlog stoljeća, najbolju sliku predočava poglavlje iz Čičkove knjige nazvano „Zlatni dani Doma mladih“. Opisana su razna dešavanja u periodu od 1984. do 1992. godine. Čičak je nakon velikog broja organizovanih programa za mlade u „Slogi“ 1982.godine napravio pauzu, te se posvetio pisanju kolumni u sarajevskim „Večernjim novinama“, muzičkom revijalnom magazinu pod nazivom „Ven“, i uglednom magazinu „Svijet“. 1984.godina bila je u znaku XIV. Zimskih Olimpijskih Igara, ujedno predstavljajući Čičkov povratak muzičkim aktivnostima. Počeo je raditi kao organizator komercijalnih muzičkih programa i muzički urednik u popularnom „Domu mladih“. Prvi festival pop rok grupa iz Bosne i Hercegovine održan je 18.05.1985.godine,pod nazivom „Nove nade nove snage“. Mjesto radnje bila je velika dvorana „Doma mladih“ sa 3.000 posjetilaca. Preteča festivala bile su šestomjesečne kvalifikacije, započete 20.10.1984.godine, gdje je učestvovalo čak 40 grupa iz tadašnje Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Osam najboljih grupa izborilo je finale, a to su bili „Basdans“ iz Banja Luke, „Zemljotres“ iz Mostara, „Afrički valcer“ iz Bihaća, te nove sarajevske grupe „Baobab“, „Bedž“, „Tačno vrijeme“, „Velika porodica“, „Noćni klub“. Po ocjenama stručnog žirija, pobjedu su odnijele grupe „Baobab“ i „Basdans“, dok su najveći broj glasova publike osvojile grupe „Bedž“ i „Tačno vrijeme“. Također, redakcija lista „Naši dani“ je dodijelila nagradu banjalučkom sastavu „Basdans“ za najbolji tekst pjesme pod nazivom „Momci igraju“. Prvi festival je apsolutno opravdao očekivanja i dao veliki doprinos afirmisanju novih nada, te njihovog stvaralaštva. Bendovi „Baobab“ i „Basdans“ su već 1986.godine postizali uspjehe van Bosne i Hercegovine, baš kao i grupa „Merlin“ koja je došla do festivalskog polufinala. (Altarac, 2017: 105).

Godine 1985. osnovana je grupa „Hari Mata Hari“. Na muzičku scenu stupila je debitantskim albumom „U tvojoj kosi“. Tokom narednih nekoliko godina, tačnije do 1990., grupa je objavila pet studijskih albuma i postala jedna od najtiražnijih. Album iz 1988.godine nazvan „Ja te volim najviše na svijetu“ premašuje brojku od 300.000 kopija. 1989.godine snimljen je album „Volio bih da te ne volim“, čiji je tiraž dostigao cifru od 500.000 kopija.(Altarac, 2017: 106).

Nakon festivala „Nove nade nove snage“ održanog 1985.godine, grupa „Merlin“ čiji je frontmen bio Edin Dervišhalidović Dino, postaje prvi učesnik koji krajem godine objavljuje svoj prvi album nazvan „Kokuzna vremena“ u izdanju sarajevske diskografske kuće „Diskoton“. Grupu su činili Edin Dervišhalidović Dino-vokal, Amir Bjelanović Tula-solo gitara, Enver Milišić Mili-bas, Mensur Lutvica-klavijature, Džafer Saračević Džaf-bubnjevi. Ova postava je snimila debitantski album u studiju „BLAP“ kod producenta Brane Likića. Studio „BLAP“ u vlasništvu kompozitora i producenta Brane Likića, nalazio se u donjim prostorijama „Doma mladih“. Od 1982. do 1992. godine su razni muzičari realizovali svoje stvaralaštvo preko vinil ploča u tadašnjem „BLAP-u“. (Altarac, 2017: 108).

U drugoj polovini 60-ih godina prošlog stoljeća, na svjetskoj muzičkoj sceni posebno pažnju su plijenili izvođači hard rok i hevi metal muzike. Pionirima ovih žanrova smatraju se bendovi „Black Sabbath“, „Deep Purple“, „Led Zeppelin“, te mnogi drugi. Dugogodišnja Čičkova želja da grad Sarajevo ugosti već etablirane, ali i nove predstavnike ovih žanrova, ispunjena je 21.11.1986.godine. Kao i prethodnih puta, mjesto radnje je opet „Dom mladih“. Nastupile su grupe „Formula 4“ i „Bombarder“ iz Sarajeva, zatim „Zemljotres“ iz Mostara, „Dr.Steel“ Rijeka „Storm, Klaud i Legija“ Zagreb, te specijalni gost iz Engleske, grupa „Najtving“. Drugi dan festivala su obilježile grupe „Bedž“ iz Sarajeva, „Crna udovica“ Dubrovnik, „Osmi putnik“ iz grada Splita, zatim počasni gosti „Vatreni poljubac“ i grupa „Kerber“ iz Niša. Kroz dvodnevni program svoj rad su predstavili izvođači hard rok i hevi metal muzike, što je rezultiralo činjenicom da će grad Sarajevo i popularni „Dom mladih“ postati tradicionalno mjesto druženja ljubitelja ovih žanrova sve do 1991.godine.(Altarac, 2017: 137).

Želimir Altarac Čičak je u svrhu širenja i poboljšanja programa u popularnom „Domu mladih“ pokrenuo inicijativu 1986.godine za otvaranje klupske prostora gdje bi se održavali koncerti manje poznatih muzičara. Glavna prepreka u realizaciji ove ideje bio je komercijalni efekat iz razloga što su mnogo manje sale od „Doma mlađih“ imale puno kvalitetniju i bližu komunikaciju sa publikom. Sarajevo tokom druge polovine 80-ih godina prošlog stoljeća postaje grad sa najvećim brojem kafića u cijeloj bivšoj državi. To je predstavljalo problem već postojećim koncertnim prostorima, te animiranju publike za program koji nude. Publiku su primamili novi enterijeri, odlična usluga i kvalitetna muzika, pa su tako kafići postali svakodnevna okupljališta raznih generacija. Iz tog razloga je Čičak pokrenuo klupsku scenu koja je djelovala skupa sa aktivnostima velike sale „Doma mlađih“. (Altarac, 2017: 155). Video projekcije koncerata poznatih muzičkih zvijezda bile su veoma važan postulat ove ideje. Također, ističu se projekcije popularnihigranih i dokumentarnih filmova. Glavni cilj bila je afirmacija muzičke i filmske umjetnosti, te drugih oblasti kulture. Altarac obuhvaća sve aspekte pod nazivom „Muzički video art klub“. Mjesto radnje poznata diskoteka „Kaktus“ sa adaptiranim prostorom kapaciteta 800 mesta. Zahvaljujući tome, grad Sarajevo dobija jedan od većih klubova uz već popularnu „Slogu“, „Trasu“, „CDA“, „Kuk“, „AG“ i mnoge druge. Poznati „Muzički video art klub“ zvanično sa radom kreće 11.09.1987.godine. Publika je uživala u programskom sadržaju četvrkom,petkom i subotom, izuzev perioda ljetne pauze. Ogromno interesovanje građana na klupskom otvaranju predstavlja ideju kao pun pogodak. Potpuno nove generacije koriste priliku za prezentovanje svojih stvaralačkih vještina na najbolji mogući način. Želimir Altarac navodi kako se tu kalila još jedna u nizu generacija autora iz Bosne i Hercegovine. Grupa „Regina“, „Konvoj“, zatim „Letu štuke“ započinju svoj muzički put upravo iz tog popularnog kluba. Važna činjenica za istaći jesu premijerni nastupi pred sarajevskom publikom od strane grupe „Attrition“ iz Engleske, nakon toga „Novalia“ iz Italije, te „Jablikon“ iz ČSSR-a. Stalna muzička aktivnost prezentovana jednom mjesečno, bila je nastup grupe „Blow Up“, formirane od članova raznih bendova sa područja Sarajeva ali i gostiju van teritorije BiH. Egzistiranje popularnog kluba prekinuto je granatiranjem u noći sa 27. na 28.05.1992.godine.(Altarac, 2017: 157).

REZIME TREĆEG DIJELA

Popularna kultura Bosne i Hercegovine 80-ih godina prošlog stoljeća predstavlja pravu riznicu majstora svojih zanata, te njihove uspjehe i dostignuća u sportu, muzici, te drugim oblastima kulture. Poglavlje započinje sa titulom prvaka Evrope u košarci koju osvaja Košarkaški klub „Bosna“ iz Sarajeva. Pehar osvojen u Grenoblu pred francuskom publikom još uvijek predstavlja najveći uspjeh klupske koštarke sa ovih prostora. Često veliki uspjesi iznjedre glavne junake koji sebe ne smatraju bitnijim od drugih, te im upravo taj pristup osigura mjesto među najvećim legendama kojih ovaj grad ima zaista mnogo. Neponovljivi virtuozi priče sa košarkaškom loptom je Mirza Delibašić Kinđe, čije ime počasno nosi KSC „Skenderija“. Nakon koštarke, uslijedio je veoma važan uspjeh u fudbalu. Tadašnji Kup Maršala Tita, pretežno osvajan od strane klubova takozvane „velike četvorke“, prvi put dobija klubove iz Bosne i Hercegovine kao aktere finala. Sarajevski „Željezničar“ i mostarski „Velež“ su pomrsili račune već ustaljenim osvajačima najmasovnijeg takmičenja biše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Prepuna beogradska „Marakana“ pratila je duel velikana bh.fudbala i na kraju pozdravila spretnijeg, sretnijeg osvajača trofeja. Fudbalski klub „Velež“ iz Mostara osvojio je Kup Maršala Tita za 1981.godinu. Sezona 1984./85. ponovo donosi uspjehe sportskim kolektivima iz glavnog grada Bosne i Hercegovine. Fudbalski klub „Sarajevo“ pobjedom nad „Crvenom zvezdom“ osigurava titulu prvaka Jugoslavije, dok Fudbalski klub „Željezničar“ zadaje domaću zadaću svim klubovima plasmanom u polufinale Kupa UEFA. Revanš utakmica ostaje nedosanjani san za finalnu utakmicu protiv velikog „Real Madrida“. Još uvijek, ovaj uspjeh predstavlja najveće dostignuće klupskog sporta u fudbalu sa prostora Bosne i Hercegovine. Neizbjeglan postulat tog popularnog desetljeća su XIV. Zimske Olimpijske Igre, apsolutni vrhunac dostignut napornim radom i odličnom organizacijom. Svijet je upoznat na najbolji mogući način sa kulturom, gostoprimstvom i prirodnim ljepotama BiH. Aspekt koji se posebno isticao u odnosu na druge je poznati sarajevski humor. „Taversenove bajke“, zatim „Primus“, „Top lista nadrealista“ i „Audicija“ su direktni pokazatelj koliko je taj humor bio popularan. Muzičko stvaralaštvo nudilo je širok spektar sadržaja publici tokom 80-ih godina jer su tada nastali mnogi bendovi aktivni i danas, čije hitove slušaju razne generacije. Želimir Altarac Čičak u svojoj knjizi „Antikvarnica snova“ to najbolje dočarava.

Zaključna razmatranja

Tema „Popularna kultura Bosne i Hercegovine 80-ih godina“ je veoma zanimljiva iz razloga što predočava najveća kulturna i sportska dostignuća jedne male zemlje, čiji kredibilitet je bio neupitan. Sa apsolutnom sigurnošću se može reći kako ova tema uvijek otkriva neke novine, prevazilazeći proporcije koje nalaže master teza. Prvi dio rada objašnjava nastanak i historijat pojma popularne kulture koji svoju ekspanziju započinje iz Sjedinjenih Američkih Država. Ogomoni ljudski napori sa svrhom poboljšanja kvaliteta života, uzrokovali su kreiranje štampanih medija poput novina, časopisa, knjiga i stripova. Razvoj tehnologije napreduje veoma brzo, što rezultira stvaranjem radio i tv prijemnika. Ovi izumi su pomogli elitama da sve bitne informacije predoče čak i nepismenom dijelu populacije. Veliki broj muzičkih žanrova, holivudskih filmova, brendova odjeće, hrane i pića širili su se po cijeloj planeti, direktno predstavljajući svima Sjedinjene Američke Države u najboljem svjetlu. Nakon toga, put nas dovodi do drugog dijela rada, gdje je fokus postavljen pojmu meke moći. Meka moć je koncizno pojašnjena kao moć pozitivnog privlačenja drugih država bez upotrebe sile. To je veoma važna vještina pomoću koje se uspijevaju postići željeni ciljevi, sklopiti razni sporazumi i dogовори. Popularna kultura i meka moć su usko vezane iz razloga što države upravo koriste sistem pozitivnog privlačenja drugih kroz svoju kulturu, tradiciju, turizam, muziku i slično. Bosna i Hercegovina 80-ih godina pokazala je cijelom svijetu svoje sposobnosti, te na taj način dala ogroman doprinos ugledu bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Najbolji indikator su XIV. Zimske Olimpijske Igre. Tada su grad Sarajevo, država Bosna i Hercegovina zauvijek upisani zlatnim slovima u historiju. Takmičari, stručni štabovi, novinari, turisti, svi su bili oduševljeni organizacijom i blizinom grada sa planinama. Zahvaljujući gostoprимstvu i predstavljanju svoje kulture, stizale su čestitke iz cijelog svijeta. Slobodno se može reći da je titula prvaka Evrope u košarci, osvojena od strane KK „Bosna“ u Grenoblu, napravila uvod u najveću smotru zimskih sportova. Nakon popularne Olimpijade, uspjesi nisu utihнуli. Muzika i sport doživljavaju procvat, te na taj način nastavljaju pozitivno privlačiti druge države. Popularne 80-te godine predstavljale su period blagostanja, druženja i uspjeha. Nakon nesretne agresije na Bosnu i Hercegovinu, prvi veliki događaj bio je koncert popularne grupe „U2“ 1997.godine na stadionu „Koševo“. Snimljen je popularni film „Savršeni krug“ koji predočava situaciju iz grada koji je do nedavno glasio za „Jugoslaviju u malom“. EYOF održan u periodu od 10.02.2019. do 15.02.2019.godine u Sarajevu, podsjetio je na popularnu Olimpijadu, te pokazao kako se može krenuti putem stare slave.

Bibliografija

1. Altarac, Čičak Želimir „Antikvarnica snova“, Sarajevo, 2017.
2. Bound, Kristen „Cultural Diplomacy“, 2007.
3. Cooper, F. A., Heine, J., Thakur, R., „The Oxford Handbook of Modern Diplomacy“, 2013.
4. Caso, F., Hamilton, S., „Popular Culture and World Politics“, 2015.
5. Kajan, Dževad „Sarajevski derbi“, Sarajevo, 1999.
6. Maširević, Ljubomir „Popularna kultura“, Beograd, 2020.
7. Naj, S. Džozef „Budućnost moći“, Beograd: Arhipelag, 2012.
8. Sarač, Đevdet „Plava krv“, Sarajevo, 2012.
9. „Svijet o Sarajevu“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984.
10. „Sarajevo ‘84“, Organizacioni komitet XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo, 1984.
11. „Audicija iz 1985.“, Sarajevo.co.ba, <https://sarajevo.co.ba/audicija-iz-1985-godine/> , pristup: 17.05.2022.
12. „KK Bosna osvojila evropski naslov“, Historija.ba, <https://historija.ba/d/31-kk-bosna-osvojila-evropski-naslov> , pristup: 17.05.2022.
13. „KK Bosna, šampion Evrope: Ostvaren najveći uspjeh jugoslovenske klupske košarke (1979)“, Yugopapir.com, <http://www.yugopapir.com/2014/11/kk-bosna-sampion-evrope-ostvaren.html> , pristup: 17.05.2022.
14. „Veliki trenuci pop kulture-dan kada je rođena Top lista nadrealista“, Glas.ba, <https://www.glas.ba/2019/05/09/veliki-trenuci-pop-kulture-dan-kada-je-rodena-sarajevska-top-lista-nadrealista/> , pristup: 17.05.2022.

